

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Adela Kożyczkowska

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

Doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogika, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego 08.05.2008 r. na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Praca kobiet elit biznesu jako doświadczenie edukacyjne*

promotor:

prof. UG dr hab. Ewa Rodziewicz

recenzenci naukowci:

prof. dr hab. Teresa Hejnicka-Bezwińska (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy)

prof. UG dr hab. Mirosław Patalon (Uniwersytet Gdański)

Magister pedagogiki, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego

29.01.1999 r. na podstawie pracy pt. *Dorastanie w smutku i cierpieniu (Dziecko ofiara przemocy w stosunku do jednego z rodziców)*

promotor:

dr Józef Żerko

recenzent

dr Halina Marczak

W ramach kształcenia podyplomowego:

- Pomoc psychologiczna i Socjoterapia – Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku (1998).

- Studium Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie – Instytut Psychologii Zdrowia PTP w Warszawie (1998).

- Pomoc psychologiczna rodzinie i szkole – Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku (1999).

- Szkolenie Rzeczniczek Praw Kobiet – Centrum Praw Kobiet w Warszawie (2000).

- Practitioner in the Art. of Neuro-Linguistic Programming – Pomorski Instytut Neurolingwistyki w Gdańsku (2000).

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych.

- od 01.11.1999 do 31.07.2008 r. asystent w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego; początkowo w Zakładzie Teorii Wychowania, następnie – od 2002 r. – asystent w Zakładzie Pedagogiki Ogólnej;

- od 1.10.2008 do 28.02.2013 r – adiunkt w Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi

- od 01.08.2008 r. – nadal – adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Ogólnej Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego.

4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

a) Tytuł osiągnięcia: **Kaszubszczyzna jako wiedza: język, edukacja, kultura i obywatelskość**

b-1) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy), b-1)

1. Koźyczkowska, A. *Kaszubszczyzna. Pedagogicznie o języku i tożsamości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2019, ss. 276.

Recenzenci wydawniczy:

Prof. dr hab. Jolanta Tambor (Uniwersytet Śląski)

Dr hab. Dorota Misiejuk prof. UwB (Uniwersytet w Białymstoku)

b-2)

Wybrane do oceny publikacje naukowe tematycznie dotyczące *Kaszubszczyzny jako wiedzy o języku, edukacji, kulturze i obywatelstwie*

Współautorskie monografie:

2. Koźyczkowska A., Makurat H., Mistarz R., Rembalski T., *Teoretyczne konteksty edukacji kaszubskiej z programem nauczania*, Wydawnictwo Region, Gdynia 2017, ss. 152.

Recenzent wydawniczy: prof. dr hab. Jolanta Tambor

Autorski rozdział zgłoszony do oceny:

Kaszubska edukacja kulturowa. Konteksty pedagogiczne, s. 8–19.

3. Koźyczkowska A., Rembalski T., *Literatura kaszubska. Kaszubi w dziejach Pomorza. Konteksty edukacyjne*, Wydawnictwo Region, Gdynia 2018, ss. 191.

Recenzenci wydawniczy: prof. dr hab. Jolanta Tambor, prof. dr hab. Wojciech Skóra

Autorskie rozdziały zgłoszone do oceny:

Kaszubów dążenia edukacyjne. Szkic z zakresu historii dziejów edukacji

Kaszubskiej, s. 10–32.

Literatura kaszubska i wiedza o literaturze kaszubskiej w edukacji

Kaszubskiej, s. 33–97.

Artykuły w recenzowanych czasopismach:

4. Koźyczkowska A., *Pogranicze jako artefakt (homogenicznego) centrum. Kontekst geopolityczny, ekonomiczno-kulturowy i symboliczny*. „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2010, nr 2 (50), s. 35–55¹.

5. Koźyczkowska A., „Młodokaszubi” – fenomen kulturowy. *Przyczynek do namysłu nad edukacją regionalną*. „Edukacja Międzykulturowa” 2013, nr 2, s. 97–133.

¹ Artykuł był jedną z prac, wybranych do numeru specjalnego czasopisma „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja”, który powstał w ramach projektu INDEX PLUS związanego z umiędzynarodowieniem czasopisma. Projekt był realizowany z grantu MNiSW, nr umowy 4/DWB/2010. Numer ukazał się w 2011 r. *The borderland as an artefact of a (homogenous) centre; the geopolitical, economic, cultural and symbolic context*. „Contemporary – Learning – Society. A quarterly of social and educational ideas” 2011, s. 23–43.

6. Koźyczkowska A., *Podręcznik jako (nie)możliwy projekt tożsamościowy. Przypadek jednego podręcznika do edukacji kaszubskiej*. „Acta Universitatis Nicolai Copernici Pedagogika” 2016, nr XXXII, s. 87–114. DOI: 10.12775/AUNC_PED.2016.005
7. Koźyczkowska A., *Wiedza o przeszłości jako kontekst (de)konstrukcji tożsamości: kaszubska tożsamość zapośredniczona*. „Acta Universitatis Nicolai Copernici Pedagogika” 2017, nr XXXIV, s. 33–71. DOI: 10.12775/AUNC_PED.2017.014
8. Koźyczkowska A., „Wytwarzanie wiedzy” jako element polityki kulturowej. *Casus wiedzy o języku kaszubskim jako peryferii językowe*. „Pogranicze. Studia Społeczne” 2017, Tom 30, s. 210–222. DOI: 10.15290/pss.2017.30.15
9. Koźyczkowska A., *Mowa - język - edukacja. Od peryferii i polityki ciszy do edukacji na pograniczu. Casus języka i edukacji kaszubskiej*. „Edukacja Międzykulturowa” 2018, nr 1(8), s. 151–166. DOI: 10.15804/em.2018.01.10
10. Koźyczkowska A., Ellwart J., „Obowiązkiem każdego obywatela jest być najpierw dobrym państwowcem”. *Obywatelstwo i/a etniczność czytana w świetle koncepcji państwa i wychowania państwowego Kazimierza Sośnickiego*. „Przegląd Pedagogiczny” 2018, nr 2, s. 80–102.
11. Koźyczkowska A., *The Kashubian on the margin of Kashubian. Contribution to discussion on ethnic identity*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2018, no. 1, s. 55–69. DOI 10.12775/AUNC_PED.2018.004
12. Koźyczkowska A., „Ja - świat”: *Romany Miller dialogowa i dialogiczna koncepcja socjalizacji i wychowania. W stronę osobowości zaangażowanej*. „Terazniejszość – Człowiek – Edukacja” 2018, tom 21, nr 2(82), s. 31–44.
13. Koźyczkowska A., *(Re)tradycjonalizm kaszubski: w stronę nowej ludowości*, „Miscellanea Anthropologica et Sociologica” 2019, nr 3, ss. 22².

Rozdziały w recenzowanych publikacjach zwartych

14. Koźyczkowska A., *Dobrodziejstwa uprawomocnienia – w (prze)mocy większości. Niedokończona refleksja na marginesie teorii Ernesto Laclaua*, w: B. Cimała, J. Kwiatek (red.), *Regionalizm, kultura i oświata regionalna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2010, s. 155–165.
15. Koźyczkowska A., *Archipelagizacja jako metafora przestrzeni dyskursywnej: czyli o wiedzy, problemach badawczych i konfliktach wokół ich rozwiązań*, w: T. Hejnicka-Bezwińska (red.), *Pedagogika ogólna. Dyskursy o statusie naukowym i dydaktycznym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2011, s. 212–221.
16. Koźyczkowska A., Kossak-Głowczewski K., *Edukacja języka i kultury kaszubskiej na terenie Kaszub. Wybrane aspekty*, w: T. Lewowicki, J. Nikitorowicz, A. Szczurek-Boruta (red.), *Szkoły dla mniejszości narodowych i społeczności kaszubskiej w Polsce*

² Artykuł zakwalifikowany do druku. Patrz: zaświadczenie Redakcji czasopisma „Miscellanea Anthropologica et Sociologica”.

– *stan, problemy, perspektywy*, Wydawca Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet w Białymstoku, Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzykulturowej, Warszawa – Cieszyn – Białystok 2013, s. 159–201.

17. Koźyczkowska A., *Wielokulturowość a polityczność i polityka. (Nie)oczywistość sensów. Szkic zagadnienia*, w: T. Lewowicki, A. Szczurek-Boruta, B. Grabowska (red.), *Kultura w edukacji międzykulturowej – konteksty teoretyczne i społeczno-polityczne*, Wydawca Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawca Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP, Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzykulturowej, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń 2013, s. 41–62.
18. Koźyczkowska A., „*Aktywne uczestnictwo*” jako zasada obywatelskości i warunek demokratyzacji życia w państwie i regionie. *Casus kaszubsko-pomorskiego ruchu regionalnego*, w: B. Cimała, M. Pogorzelska (red.), *Wokół różnorodności kulturowej i regionalizmu – rozważania teoretyczne i aspekty praktyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2014, s. 145–157.
19. Koźyczkowska A., *Wielość kultur: o (nie)możliwościach współbudowania świata. Wymiary pedagogii zamkniętych w mitach*, w: A. Koźyczkowska, K. Kossak-Główczewski (red.), *Mniejszości etniczne: dylematy i konteksty tożsamościowe. Polityka wielokulturowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014, s. 25–53.
20. Kossak-Główczewski K., Koźyczkowska A., *Kashubian education - selected aspects of theory and practice*, in: H. Kyuchukov, T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur (eds), *Intercultural Education: Concepts, Practice, Problems*, LINCOM GmbH, München 2015, s. 106–126.
21. Koźyczkowska A., *Od praktyki do teorii edukacji regionalnej. Casus kaszubkości*, w: K. Kossak-Główczewski, A. Koźyczkowska (red.), *Wielokulturowość: między edukacją regionalną i edukacją międzykulturową. Dylematy i konteksty tożsamościowe*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015, s. 51–83.
22. Koźyczkowska A., *Język kaszubski i wiedza o języku kaszubskim jako podstawa polityki języka*, w: I. Bogoczova, Z. Nedomová, (red.), *Area Slavica 2. Slovanské jazyky ve světle terminu*, Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Ostrava 2018, s. 53–6.

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Monografia autorska wraz z wybranymi do oceny publikacjami „okołohabilitacyjnymi” podejmują problem kaszubszczyzny, która rozumiana jest przeze mnie jako kulturowość. Kaszubszczyzna jako wiedza, wytwarzana jest przez grupy (formacje) intelektualistów. Wiedza tego typu, decyduje m.in. o tym, w jaki sposób konstruowana jest edukacja jak również polityka tożsamościowa danej wspólnoty.

Prowadzone przeze mnie badania empiryczne i studia nad literaturą przedmiotu, pozwoliły mi wyłonić obszary moich badań, za pomocą których (re)konstruowałam wiedzę o kaszubszczyźnie w następujących obszarach problemowych:

- wiedza o języku kaszubskim (jako obszary kaszubocentryczny i polonocentryczny) i jej konsekwencje dla (nie)możliwości edukacyjnej wspólnoty kaszubskiej;
- wiedza o języku i jej konsekwencje dla edukacji kaszubskiej jako praktyki i ideologii;
- wiedza o języku a wzory kulturowe kaszubszczyzny w podręcznikach i książkach pomocniczych do edukacji kaszubskiej;
- wiedza o języku a literatura i jej znaczenie dla edukacji i tożsamości;
- wiedza o języku a obywatelstwo kaszubskie, jako egzemplifikacja do szerszych badań nad obywatelstwem etnicznym.

Jednocześnie, prowadząc badania nad kaszubszczyzną, konstruowałam obszar metodologii tych badań, co pozwoliło mi wyodrębnić towarzyszące badaniom kaszubszczyzny **pole metodologiczne**, które rozpoznaję jako **metodologiczne aspekty badań nad wiedzą o kulturze i kulturowości**.

Metodologiczne aspekty badań nad wiedzą o kulturze i kulturowości³

W badaniach nad kaszubszczyzną interesuje mnie wiedza kulturowa, która wprost decyduje o tożsamości w jej przestrzeniach esencjonalnej i funkcjonalnej. Pytając o wiedzę, niemal z natury rzeczy pytałam także o wytwarzane przez nią relacje władzy. Związek wiedza-władza decyduje zarówno o tożsamości jednostek, jak i grup społecznych; równocześnie decyduje on o kondycji społecznej i politycznej każdej wspólnoty.

W przypadku takiej wspólnoty etnicznej jak Kaszubi, wiedzą przesądzającą o politycznej kondycji jest wiedza o języku. Okazuje się bowiem, że „przedmiotem” zainteresowania władzy, nie są Kaszubi jako jednostki, lecz Kaszubi jako użytkownicy

³ Do tego obszaru badawczego zaliczam prace:

A. Koźyczkowska, *Pogranicze jako artefakt (homogenicznego) centrum. Kontekst geopolityczny, ekonomiczno-kulturowy i symboliczny*. „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2010, nr 2 (50), s. 35–55.

A. Koźyczkowska, *Archipelagizacja jako metafora przestrzeni dyskursywnej: czyli o wiedzy, problemach badawczych i konfliktach wokół ich rozwiązań*, w: T. Hejnicka-Bezwińska (red.), *Pedagogika ogólna. Dyskursy o statusie naukowym i dydaktycznym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2011, s. 212–221.

A. Koźyczkowska, *Wielokulturowość a polityczność i polityka. (Nie)oczywistość sensów. Szkic zagadnienia*, w: T. Lewowicki, A. Szczurek-Boruta, B. Grabowska (red.), *Kultura w edukacji międzykulturowej – konteksty teoretyczne i społeczno-polityczne*, Wydawca Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawca Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP, Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzykulturowej, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń 2013, s. 41-62.

A. Koźyczkowska, *Wielość kultur: o (nie)możliwościach współbudowania świata. Wymiary pedagogii zamkniętych w mitach*, w: A. Koźyczkowska, K. Kossak-Główczewski (red.), *Mniejszości etniczne: dylematy i konteksty tożsamościowe. Polityka wielokulturowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014, s. 25–53.

A. Koźyczkowska, „Ja – świat”: *Romany Miller dialogowa i dialogiczna koncepcja socjalizacji i wychowania. W stronę osobowości zaangażowanej*. „Teraźniejszość - Człowiek - Edukacja” 2018, tom 21, nr 2(82), s. 31–44.

A także: A. Koźyczkowska, *Dobrodziejstwa uprawomocnienia - w (prze)mocy większości. Niedokończona refleksja na marginesie teorii Ernesto Laclaua*, w: B. Cimała, J. Kwiatek (red.), *Regionalizm, kultura i oświata regionalna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2010, s. 155–165

języka⁴. Innymi słowy, władza jest zainteresowana Kaszubami właśnie ze względu na ich język, który albo jest rozpoznawany jako zależny od języka polskiego (jako dialekt języka polskiego lub dialekt polski), albo jako niezależny od języka polskiego (jako autonomiczny język słowiański).

W trakcie kilkuletnich badań kultury kaszubskiej, moją uwagę – dość wcześnie – zwróciła pozycja i znaczenie (i sprawowana w ten sposób władza) intelektualistów (naukowców i badaczy języka kaszubskiego), których pisemne wypowiedzi decydowały o możliwościach i niemożliwościach realizowania praktyk społecznych, takich jak formalna edukacja czy literatura. W przypadku wspólnoty kaszubskiej polityczna kondycja języka kaszubskiego okazała się ściśle powiązana z polityczną kondycją tożsamości kaszubskiej. Uznanie języka kaszubskiego za dialekt języka polskiego było i jest podstawą tezą tej grupy intelektualistów, która wytwarza polonocentryczny obszar wiedzy o języku i kulturze kaszubskiej. Wiedza ta ma charakter wiedzy dyskursywnej, a obszar jej wytwarzania jest dyskursem. Uznanie języka kaszubskiego za język autonomiczny (słowiański) względem języka polskiego było i jest natomiast tezą drugiej ze wspomnianych formacji intelektualnych, która wytwarza kaszubocentryczną wiedzę o języku i kulturze kaszubskiej. Podobnie jak wiedza polonocentryczna, ma ona charakter dyskursywny, a przestrzeń jej wytwarzania jest dyskursem.

Logika dyskursu polonocentrycznego konstruowana jest na odmowie uznania językowego statusu kaszubszczyzny, co w konsekwencji powoduje odmowę uznania autonomii tożsamości kaszubskiej⁵. Dyskurs kaszubocentryczny – uznając językowy status kaszubszczyzny, uznaje jednocześnie tożsamość kaszubską jako samodzielną i odrębną wobec tożsamości polskiej.

Spór o status języka jaki toczył się i nadal się toczy w przestrzeni publicznej jest więc w swej najgłębszej istocie sporem o status tożsamości Kaszubów. Nie idzie w nim o tożsamość kaszubską, lecz właściwie o tożsamość Kaszubów, gdyż wedle jednej wiedzy są oni obdarzeni tożsamością kaszubską, wedle drugiej – ich tożsamość jest odmianą tożsamości polskiej, w jeszcze innej – ich tożsamość stanowi odmianę tożsamości niemieckiej. Kaszubki „kłopot” – podobnie jak „kłopot” śląski⁶ – wiąże się z tym, że Kaszubi, jak celnie zauważył Günter Grass⁷, dla Polaków są zbyt mało polscy, dla Niemców zaś, zbyt mało niemieccy. Lecz to zawsze Polacy, albo Niemcy decydowali o tym, kim postrzegani są Kaszubi.

Badając wiedzę kulturową – szczególnie wiedzę o języku kaszubskim – dostrzegłam potrzebę stawiania pytań o to, jaką ma ona władzę nad Kaszubami jako jednostkami i jako wspólnotą. Interesowało mnie to, jak wiedza może konstruować ich własne postrzeganie siebie, swojej społeczności i swojej kultury. Interesowało mnie także to, jak wiedza ta wykorzystuje indywidualne i wspólnotowe myślenie o języku, czy kulturze kaszubskiej. Inaczej ujmując, pytałam o znaczenia, jakie wytwarzane są w procesie konstruowania wiedzy

⁴ A. Kożyczkowska, *Kaszubszczyzna. Pedagogicznie o języku i tożsamości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2019, s. 33-38.

⁵ Por. K. Dejna, *W sprawie „statusu języka kaszubskiego*, w: E. Breza (red.), *Problem statusu językowego kaszubszczyzny: materiały z sesji popularno-naukowej 17 X 1991*, Wydawca: Wojewódzki Ośrodek Kultury, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Gdańsk 1992, s. 31.

⁶ J. Tambor, *Mowa Górnoślązaków oraz ich świadomość językowa i etniczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 58.

⁷ G. Grass, *Błaszany bębnek*, tłum. S. Błaut, Wydawnictwo Agora, Kraków 2004, s. 404.

o języku i kulturze kaszubskiej. Stąd też obok bezpośrednich badań i dociekań nad kaszubszczyzną równolegle prowadziłam studia nad metodologią tych badań. Ich wspólną osią było pytanie o wiedzę w kontekście pedagogicznym. Przedmiotem moich zainteresowań były pedagogiczne konsekwencje używania wiedzy społecznej i humanistycznej do „rozbrojenia” i „rozumienia” takich pojęć jak „pogranicze”, „socjalizacja”, „wychowanie”, „obywatelstwo”, „wielość kultur”. Pragnę wyjaśnić, że teoretyczne koncepcje przywołanych pojęć były tu traktowane jako **narzędzia** do badania – analizy i interpretacji – spraw kaszubskich, chociaż ich pierwsze rozpoznanie odbywało się w przestrzeniach typowych dla pedagogiki ogólnej. Konsekwencje tych dociekań metodologicznych widoczne są w publikacjach, które powstawały w głównym nurcie moich zainteresowań badawczych, i które wskazałam do oceny.

Pytania o wiedzę i władzę ukierunkowały moje działania metodologiczne ku analizie dyskursu (Michael Foucault, Antonio Gramsci, Ernesto Laclau, Chantal Mouffe). Czerpałam także z dorobku studiów kulturowych (bell hooks, Edward W. Said, Michał Bachtin, Tomasz Szkuclarek), studiów antropologicznych (Marcin Brocki, John L. Comaroff, Jean Comaroff) czy wreszcie studiów historycznych (Jerzy Topolski). Inspirujące okazało się również podejście hermeneutyczne, które pozwoliło mi inaczej – niż to było przyjęte do tej pory w badaniach nad kaszubszczyzną – rozpoznać i interpretować badane fenomeny kulturowe. W niektórych swych pracach analizowałam wiedzę o języku kaszubskim w ujęciu strukturalnym i poststrukturalnym, a także konstruktywistycznym. Przyjętą przeze mnie zasadą metodologiczną był w tym przypadku – typowy dla badań jakościowych – każdorazowy dobór takiej teorii, która będzie najbardziej nośna, w tym sensie, że pozwoli inaczej (w perspektywie horyzontalnej i wertykalnej) analizować i następnie interpretować materiał empiryczny. To ujęcie metodologiczne wykorzystałam w dwóch kolejnych tekstach⁸.

Wszystkie wskazane do oceny prace posiadają rozdziały, w których staram się opisać przyjętą perspektywę metodologiczną, która – w mej badawczej intuicji – wydawała się optymalna dla lepszego zrozumienia (na poziomie badań) i lepszego opisanie (na poziomie rekonstrukcji teoretycznej) danego pojęcia, które było/jest częścią wytwarzanej o kaszubszczyźnie wiedzy.

Wspomniana wyżej perspektywa badawcza pozwoliła między innymi na rozpoznanie przywołanych wcześniej dyskursów, które wytwarzają zróżnicowaną w swej naturze wiedzę o kaszubszczyźnie. Rozpoznanie owych dyskursów – kaszubocentrycznego i polonocentrycznego – jest efektem określonego stosunku do języka kaszubskiego. Każdy z tych dyskursów inaczej przesądza o języku kaszubskim i tym samym inaczej orzeka w sprawach edukacji, literatury, obywatelstwa i wreszcie odmienne ujmuje kulturę jako fakt polityczny i społeczny.

Tak więc, wskazane do oceny prace naukowe są wynikiem kilkuletnich badań nad kaszubszczyzną i konstruowaniem własnego warsztatu metodologicznego.

⁸ A. Kożyczkowska, *Archipelagizacja jako metafora przestrzeni dyskursywnej: czyli o wiedzy, problemach badawczych i konfliktach wokół ich rozwiązań*, cyt. wyd.; oraz: A. Kożyczkowska, *Pogranicze jako artefakt (homogenicznego) centrum. Kontekst geopolityczny, ekonomiczno-kulturowy i symboliczny*, cyt. wyd.

Pierwszym tekstem, który napisałam – niemal równoległe z artykułem *Pogranicze jako artefakt (homogenicznego) centrum...*⁹ – była praca, pt. *Dobrodziejstwa uprawomocnienia – w (prze)mocy większości. Niedokończona refleksja na marginesie teorii Ernesto Laclaua*¹⁰...

Tekst ten, pomimo tego, że jeszcze nie w pełni dojrzały, zaliczam do grypy ważnych w moim dorobku, ponieważ – pisząc go – zdałam sobie sprawę ze skutków kulturowych i tożsamościowych jakie powoduje „wiedza” i zawarta w niej „klasyfikacja” (tu: w formie *Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym z 2005 r.*). Wytwarzanie wiedzy o danej kulturze to wytwarzanie i narzucanie użytkownikom tej kultury znaczeń. W Foucaultowskim sensie jest to dyscyplinowanie podmiotów, ale jest to także – dzięki klasyfikacji¹¹ – włączanie albo wyłączenie podmiotów z obowiązującego i oficjalnego dyskursu. Pisząc wspomniany tu tekst (pierwszy artykuł w rodzącym się dopiero projekcie badań kaszubszczyzny) uświadomiłam sobie – że marginalizacja jest szczególną formą uznania, jak tego dowodzi Ernesto Laclau¹².

Jednocześnie zetknięcie, czy nawet zderzenie z wiedzą kulturową może być jedną z tych sytuacji, które stać się mogą inspiracją do (krytycznej) refleksji. Z drugiej jednak strony – jak pisze Tomasz Szukdlarek¹³ – znaczenia nie są niewinne i mają swoje potężne konsekwencje dla ludzi i wspólnot.

Świadomość tego, czym w swej naturze jest wiedza i jakie ma ona znaczenie, a także praca nad konstruowaniem umiejętności jej badania to elementy świadomości metodologicznej badacza¹⁴. W tym sensie tekst *Dobrodziejstwa uprawomocnienia...*¹⁵ jest po części tekstem, od którego zaczyna się konstruować moja świadomość metodologiczna definiowanego obszaru badawczego. Świadomość metodologiczna nie jest bowiem wyłącznie wiedzą o problemie badawczym i możliwych metodach jego badania. Świadomość metodologiczna obejmuje także umiejętności i postawy, jakie kształtują się w procesie prowadzonych badań, czy szerzej ujmując, w procesie praktykowania nauki. Świadomość metodologiczna to także szacunek dla nauki, którą się uprawia a także szacunek dla tego, co ją tworzy.

⁹ A. Kożyczkowska, *Pogranicze jako artefakt (homogenicznego) centrum. Kontekst geopolityczny, ekonomiczno-kulturowy i symboliczny*, cyt. wyd.

¹⁰ A. Kożyczkowska, *Dobrodziejstwa uprawomocnienia - w (prze)mocy większości. Niedokończona refleksja na marginesie teorii Ernesto Laclaua*, cyt. wyd.

¹¹ M. Foucault, *Słowa i rzeczy. Archeologia nauk humanistycznych*, tłum. T. Komendant, Wydawnictwo Słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2005, t. 1, s. 170 i nn.

¹² E. Laclau, *Uniwersalizm, partykularyzm i problem tożsamości*, tłum. Ł. Nysler, w: E. Laclau, *Emancypacje*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław 2004, s. 60, s. 68–69.

¹³ T. Szukdlarek, *Wydarzenie, urzeczywistnienie, różnica: edukacyjna autoprezentacja społeczeństwa*, w: T. Szukdlarek (red.), *Różnica, tożsamość, edukacja. Szkice z pogranicza*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1995, s. 10.

¹⁴ J. Topolski, *Teoria wiedzy historycznej*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1983, s. 131–135, s. 152–157, s. 183–188, s. 487–494; por. także: T. Bauman, *Kompetencje badawcze a świadomość metodologiczna*, w: T. Bauman (red.), *Praktyka badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013.

¹⁵ A. Kożyczkowska, *Dobrodziejstwa uprawomocnienia – w (prze)mocy większości. Niedokończona refleksja na marginesie teorii Ernesto Laclaua*, cyt. wyd.

Wiedza o języku kaszubskim (jako obszary kaszubocentryczny i polonocentryczny) i jej konsekwencje dla (nie)możliwości edukacyjnej wspólnoty kaszubskiej¹⁶

Początkowo moje badania nad kaszubszczyzną koncentrowały się na dwóch obszarach, czyli na badaniach dotyczących języka i badaniach dotyczących edukacji. Starłam się rozpoznać i zrozumieć czym dla Kaszubów jest ich język i czym jest dla nich edukacja, która początkowo odkrywała się przede mną jako nauczanie języka i kultury kaszubskiej. W toku moich badań zaczęłam rozpoznawać edukację kaszubską jako edukację kulturową, która jest co prawda osadzona na nauczaniu języka kaszubskiego, lecz w swych głębszych warstwach jest silnie powiązana z wiedzą o języku kaszubskim. Edukacja kaszubska jest swoistym narzędziem, za pomocą którego intelektualiści decydują o tożsamości kaszubskiej. Symbolicznie zatem, edukacja kaszubska – jak każda edukacja kulturowa – zmierza do wytwarzania określonej świadomości i kompetencji kulturowej.

Pragnę zaznaczyć, że w centrum prowadzonych przeze mnie studiów znalazło się początkowo pytanie o język, które w toku badań przekształciło się finalnie w pytanie o wiedzę o języku. To właśnie badania nad wiedzą o języku kaszubskim stanowią fundament moich studiów nad kaszubszczyzną. Stosunek do języka kaszubskiego był i jest podstawą wiedzy o języku kaszubskim.

Wiedza o języku wprost decydowała i decyduje o innych obszarach kaszubszczyzny. Wiedza ta decydowała i decyduje o tym, czy w ogóle możliwa była i jest szkolna edukacja kaszubska; o tym, jaki był i jest stosunek do literatury kaszubskiej i jaka jest jej kondycja metodologiczna, a także jaki jest jej udział w wychowaniu i kształceniu kulturowym Kaszubów. Wiedza o języku wreszcie decyduje o podręcznikowych wzorach kultury kaszubskiej i tożsamości kaszubskiej, jak również o podręcznikowej wersji historii. Ponadto – co niemniej istotne – stosunek do języka decyduje o obywatelstwie kaszubskim, które można – jak sędzę – traktować jako egzemplifikację do szerszych badań nad obywatelstwem etnicznym.

Pierwszym artykułem, który reprezentuje ten nurt badań nad kaszubszczyzną jest praca pt. „Młodokaszubi” – fenomen kulturowy...¹⁷. Pracując nad tym tekstem nie byłam jeszcze świadoma tego, że lokuje się on w polu, które później nazwę „kaszubocentryzmem”. Jest to tekst, nad którym zaczęłam pracować po napisaniu artykułu *Archipelagizacja jako*

¹⁶ Do tego nurtu badań zaliczam teksty:

A. Kożyczkowska, „Młodokaszubi” - fenomen kulturowy. *Przyczynek do namysłu nad edukacją regionalną*. „Edukacja Międzykulturowa” 2013, nr 2, s. 97–133.

A. Kożyczkowska, „Wytwarzanie wiedzy” jako element polityki kulturowej. *Casus wiedzy o języku kaszubskim jako peryferii językowej*. „Pogranicze. Studia Społeczne” 2017, Tom 30, s. 210–222.

A. Kożyczkowska, *Język kaszubski i wiedza o języku kaszubskim jako podstawa polityki języka*, w: I. Bogoczova, Z. Nedomová, (red.), *Area Slavica 2. Slovanské jazyky ve světle terminu*, Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Ostrava 2018, s. 53–66.

A. Kożyczkowska, *The Kashubian on the margin of Kashubian. Contribution to discussion on ethnic identity*. „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2018, no 1, s. 55–69.

A. Kożyczkowska, *Kaszubszczyzna. Pedagogicznie o języku i tożsamości*, Wydawnictwo UG, Gdańsk 2019, ss. 276

¹⁷ A. Kożyczkowska, „Młodokaszubi” - fenomen kulturowy. *Przyczynek do namysłu nad edukacją regionalną*, cyt. wyd.

*metafora przestrzeni dyskursywnej...*¹⁸. Za pośrednictwem tekstu „*Młodokaszubi*” – *fenomen kulturowy...*¹⁹ poszukiwałam szerszej wiedzy o języku kaszubskim. Jednocześnie zastanawiałam się nad dwoma istotnymi kwestiami.

Pierwsza dotyczyła zmiany stanowiska wobec języka kaszubskiego, które dokonało się w myśli Jana Baudouin de Courtenaya. Początkowo Jan Baudouin de Courtenay, po zapoznaniu się z wynikami badań Stefana Ramuła, uznał mowę Kaszubów za autonomiczną wobec języka polskiego. Następnie, na skutek – jak mi się wówczas wydawało – poznawania wyników badań Kazimierza Nitscha, uznał język kaszubski za dialekt polski, co w wielu pracach językoznawczych oznaczało, że język kaszubski jest dialektem języka polskiego. Drugą sprawą, która mnie wówczas zaintrygowała, była kwestia uznania przez Jana Karnowskiego języka kaszubskiego jako narzecza języka polskiego. Jan Karnowski złożył w swej istocie deklarację polityczną, której zasadniczym celem było „zabezpieczyć” kaszubskie trwanie w macierzy polskiej na początku XX w.

Język kaszubski jest istotnym elementem polityki kulturowej jaka konstruowana była i jest w obrębie relacji kaszubsko-polskiej. Jego znaczenie związane jest z rolą, jaka „została” mu przypisana. Język kaszubski stanowi mianowicie rozpoznawalną cechę różnicy kulturowej, i to ona – ta właśnie różnica – stanowi podstawę polityki kulturowej relacji kaszubsko-polskiej. Stąd też wspomniana różnica jest jednocześnie przedmiotem zainteresowania władzy, jak i wiedzy. Efektem tej różnicy jest to, że każde z wytwarzanych dyskursywnych pól wiedzy stara się „coś” z ową różnicą zrobić: albo – na mocy społecznej racji stanu – jest ona wchłania i przetwarza, jak to ma miejsce w polonocentryzmie; albo – na mocy jej uznania – jest ona fundamentem współistnienia i kooperacji kultury kaszubskiej i kultury polskiej, jak to proponuje kaszubocentryzm. Polonocentryzm wymagał zatem przyjęcia takiej perspektywy metodologicznej przez Jana Baudouina de Courtenaya, która uznawała kaszubski dialektem polskim. Polonocentryzm i kaszubocentryzm wymagały deklaracji Jana Karnowskiego, z tym jednak zastrzeżeniem, że polonocentryzm nie pamięta samego aktu politycznego, lecz jedynie wytworzone na jego mocy znaczenie „co kaszubskie, to polskie”. To zaś – co muszę wyraźnie pokreślić – na początku XX w. znaczyło inaczej, niż znaczy na początku XXI w. Kaszubocentryzm pamięta ów akt polityczny jako deklarację lojalności, co jest podstawowym elementem budowania obywatelstwa kaszubskiego już od połowy XIX w.

Moje dalsze badania dowodzą, że na początku dwudziestego wieku problem Kaszubów nie brał się z braku teorii dwujęzyczności i dwutożsamości (choć tak mi się wcześniej wydawało). Ich problemem była konieczność złożenia deklaracji, której – niezależnie od tego, jaka byłaby jej treść – wymagała polityka konkretnego momentu społeczno-historycznego. Dlatego też w tym obszarze moich badań nad kaszubszczyzną zaczynają się wyłaniać charakterystyczne dla dyskursywnego ujęcia kwestie: polityki i polityczności języka, polityki kulturowej i polityczności kultury, języka polityki tożsamościowej a także polityki uznania i polityki marginalizowania kaszubszczyzny.

¹⁸ A. Kożyczkowska, *Archipelagizacja jako metafora przestrzeni dyskursywnej: czyli o wiedzy, problemach badawczych i konfliktach wokół ich rozwiązań*, cyt. wyd.

¹⁹ A. Kożyczkowska, „*Młodokaszubi*” - *fenomen kulturowy. Przyczynek do namysłu nad edukacją regionalną*, cyt. wyd.

W konsekwencji każdy z dyskursów konstruuje i prowadzi własną politykę edukacyjną, w obrębie której szkolne nauczanie kaszubszczyzny albo jest możliwe i konieczne (kaszubocentryzm), albo jest nie-możliwe, a nawet szkodliwe (polonocentryzm). Wynika to z faktu, że kaszubski albo istnieje jako odrębny język, albo nie. Włączenie języka kaszubskiego w obszar języka polskiego – co było najjaskrawsze w czasach PRL – powoduje, że edukacja kaszubska jest zbędna, gdyż kaszubski jako polski nie wymaga odrębności edukacyjnej, jako że jest przecież wersją języka polskiego. Dodatkowo – w myśl teorii dialektów – język polski jako język standaryzowany jest dialektem kulturalnym i tylko taka odmiana języka może stanowić fundament edukacyjny. Język kaszubski jako niestandaryzowany²⁰, był spostrzegany jako język niewykształconych chłopów. Jako dialekt nie-kulturalny nie miał mocy a nawet prawa do wytwarzania edukacji, ponieważ byłoby to szkodliwe dla rozwoju osobowości i tożsamości młodych Kaszubów-Polaków.

Rozpoznane w obrębie kaszubszczyzny dyskursy języka kaszubskiego różnią się między sobą strategiami wytwarzania i wynikającymi stąd konsekwencjami dla ustanawiania podmiotów. Polonocentryzm, jako dyskurs dominujący i oficjalnie uznany przez władzę, był wytwarzany oraz dystrybuowany przez akademicki system dystrybuowania wiedzy. Dyskurs ten miał i ma charakter instytucjonalny i zmierza do wytwarzania podmiotów, które co prawda będą mówić po kaszubsku, lecz ich tożsamość będzie pewną wersją tożsamości polskiej. Kaszubocentryzm to marginalizowany dyskurs nurtu pobocznego. Jest on wytwarzany i dystrybuowany przez formacje intelektualne, które – choć nie mają charakteru instytucji w znaczeniu Foucaultowskim – to zachowują się jak formacje instytucjonalne, organizując własne pola mówienia i własne ścieżki dystrybucji wytwarzanej wiedzy. Dyskurs kaszubocentryczny dąży do wytwarzania podmiotów, które będą mówić po kaszubsku, a ich tożsamość będzie odrębna od polskiej. Kaszubocentryzm zabiega bowiem o wyraźnie odrębną tożsamość kaszubską.

Ma to swe skutki także w obszarze edukacji (wychowania i kształcenia). Jeśli uznać, że kaszubski jest dialektem, to edukacja tworzona na takim fundamencie nie poszukuje zaplecza w kulturze kaszubskiej, lecz konsekwentnie skupia się na sprawnościach językowych. Jest to możliwe tylko dlatego, że kaszubski jako wersja polskiego, znajduje swe wychowawcze zaplecze w kulturowej edukacji polskiej. Toteż tak projektowana edukacja kaszubska może być realizowana jako nauka języka obcego. Takie lekcje kaszubskiego nie czerpią z kaszubskiego dziedzictwa kulturowego, jako że ich celem nie jest wychowanie dla/ do/ w odrębnej tożsamości kaszubskiej, lecz do tożsamości kaszubskiej jako wersji tożsamości polskiej (co było najbardziej dotkliwe w czasach PRL, a obecnie jest często fundamentem nieuświadomionych praktycznych wzorów kaszubszczyzny, którymi dysponują niektórzy Kaszubi).

Prezentowany mechanizm wytwarzania i funkcjonowania obu dyskursów został przeze mnie szerzej omówiony w monografii *Kaszubszczyzna. Pedagogicznie o języku...*²¹. W książce prezentuję obszary wiedzy, które są przedmiotami zainteresowania kaszubocentryzmu i polonocentryzmu, a także są one wynikiem typowego dla każdego z dyskursów stosunku do różnicy kaszubsko-polskiej, jako odmiany różnicy kulturowej.

²⁰ Standaryzacja języka została przyjęta i znana przez wszystkie środowiska kaszubskie dopiero w 1996 r.

²¹ A. Kozyczkowska, *Kaszubszczyzna. Pedagogicznie o języku i tożsamości*, cyt. wyd.

Oba dyskursy w swej logice odnoszą się do wspomnianej różnicy, jednak każdy z nich inaczej stara się rozwiązać ten problem. Dyskurs kaszubocentryczny od momentu swego ustanowienia postrzega różnicę jako konieczność w procesie wytwarzania tożsamości, którą można nazwać tożsamością dyskursywną. Jest to warunek symetrycznego współlistnienia obu wspólnot, kaszubskiej i polskiej. Na mocy różnicy kaszubocentryzm konstruuje projekt swoistej dwukulturowości i dwujęzyczności Kaszubów. Jego sens silnie powiązany jest z dwoma aspektami istnienia, czyli z etnicznością (narodowość) i obywatelskością. Różnica kaszubsko-polska, jako odmiana różnicy kulturowej, jest potencjałem wytwarzania dwukulturowości. Jest to jednak tak samo sprawa porządku społecznego, jak również projektu edukacyjnego, w którym wielokulturowość i międzykulturowość jest inną wersją tego, co zwykło się – czasami w uproszczeniu – nazywać regionalizmem. Regionalizm w projekcie kaszubocentrycznym koresponduje przykładowo z ideą wewnętrznej heterogeniczności, o której piszą Piotr Petrykowski²² i Mirosław Sobecki²³. Dyskurs polonocentryczny także ustanawia siebie na mocy konieczności odniesienia się do różnicy kaszubsko-polskiej. Różnica ta jednak już w momencie ustanawiania dyskursu polonocentrycznego jest przedmiotem praktyki wykluczania w jej odmianie wchłaniania i przekształcania. Motorem tego działania jest – ustanowiona już w końcu XIX w. – społeczna racja stanu. Jest ona argumentem natury politycznej, i jako polityczna, jest ważniejsza niż argumenty natury – przykładowo – naukowej.

W efekcie domyka się obraz edukacyjnej (nie)możliwości obu dyskursów dla przeżywania i praktykowania różnicy kulturowej w kaszubsko-polskim obszarze publicznym (w tym w szkole). To kaszubocentryzm potrzebuje różnicy kulturowej nie tylko do wychowawczego zabezpieczenia tożsamości kaszubskiej (i trwania tym samym kultury kaszubskiej), ale niemal rozpaczliwe potrzebuje jej do konstruowania relacji kaszubsko-polskiej. To zaś – jako wychowanie – jest niczym innym jak otwieraniem (się) Kaszubów na wielokulturowość (dwukulturowość jest jej podstawową wersją), czy też – pedagogicznie ujmując – uczeniem się Kaszubów dwukulturowości, dla której muszą oni poszukiwać własnej wersji międzykulturowości, i być może tym rozwiązaniem będzie lingwistyczna dwujęzyczność. Ta ostanina dziś ciągle jest bardziej pedagogiczną i polityczną utopią niż społecznym i politycznym sposobem bycia Kaszubów.

Rezultatem wchłaniania i przekształcania różnicy kaszubsko-polskiej, nadal przez mnie rozumianej jako odmiana różnicy kulturowej, jest włączanie kaszubszczyzny w polszczyznę. Konsekwencją tego zabiegu jest to, że kaszubszczyzna jest badana i interpretowana teoriami polszczyzny (w zakresie języka, literatury, edukacji), co w efekcie produkuje polonocentryczną wiedzę tak o kulturze kaszubskiej, jak i o tożsamości Kaszubów. Inaczej mówiąc, kaszubszczyzna była/jest coraz staranniej ukrywana w polszczyźnie, co wiązało/wiąże się m.in. z wytwarzaniem kolejnych wersji dialektalnych teorii języka kaszubskiego, by jego status – w odniesieniu do języka polskiego – był coraz niższy²⁴. Jak się

²² P. Petrykowski, *Edukacja regionalna. Problemy podstawowe i otwarte*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2003, s. 6.

²³ M. Sobecki, *Komunikacja międzykulturowa w perspektywie pedagogicznej. Studium z pogranicza polsko-litewsko-białorusko-ukraińskiego*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2016, s. 95, s. 98–99, s. 191–192.

²⁴ A. Kozyrkowska, *Kaszubszczyzna. Pedagogicznie o języku i tożsamości*, cyt. wyd., s. 150–155.

wydaje taka praktyka marginalizowana, była jedną z dominujących w polityce tożsamościowej PRL, i używana była także wobec innych mniejszości kulturowych (etnicznych, narodowych, religijnych itp.). Transformacja ustrojowa przyniosła zmiany także w obrębie dyskursu polonocentrycznego i wymusiła jego wewnątrz przeformułowanie, w celu przystosowania się do nowych warunków politycznych. Efektem były dwie dekonstrukcje: pierwsza z nich uznała język kaszubski za autonomiczny, dlatego że osiągnął on kryteria lingwistyczne, druga – wymuszona *Ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym z 2005 r.* – uznała mowę Kaszubów jako język, jednak nie autonomiczny, lecz jako język regionalny jednego z polskich regionów.

Wchłanianie i przekształcanie różnicy kaszubsko-polskiej w dyskursie polonocentrycznym ma swe dalsze konsekwencje. Jedną z nich jest pośredniczenie między Kaszubami, czyli językiem i kulturą kaszubską a Polakami, czyli językiem i kulturą polską. Polonocentryzm przedstawia Kaszubom zaledwie jedną – czyli własną – wizję polskości i uniemożliwia przez to poznanie polskości inaczej niż przez podrzędny stosunek języka kaszubskiego do polskiego. Jednocześnie, polonocentryzm przedstawia Polakom jedynie własną wizję kaszubskości, przez co uniemożliwia poznanie kaszubskości inaczej niż przez nadrzędny stosunek języka polskiego do kaszubskiego.

Inną konsekwencją wchłaniania różnicy kaszubsko-polskiej jest wytwarzanie koncepcji homogenicznych tożsamości Kaszubów, które są inaczej niż koncepcje heterogeniczne wrażliwie na sprawy obywatelstwa czy polityczności. Obywatelstwo w koncepcjach homogenicznych jest pojmowane jako synonim narodowości, a zrównanie to prowadzi do homogenicznej wizji polskości. Polityczność z kolei jest pojmowana *implicite* jako społeczna racja stanu, którą – w przypadku Kaszubów – odzwierciedla teza „co kaszubskie, to polskie”.

Konsekwencją wchłaniania różnicy kaszubsko-polskiej, na co raz jeszcze w swej wypowiedzi pragnę zwrócić uwagę, jest pozbywanie się przez polonocentryzm potencjału do wytwarzania dwukulturowości i dwujęzyczności. Proces ten jest podstawą wytwarzania homogenicznego porządku społecznego, konstruowanego na projekcie edukacyjnym, w którym nie może istnieć wielokulturowość i międzykulturowość, gdyż zagrażać ona będzie homogenicznej wersji regionalizmu. Tu objawia się logika zamykania dostępu do różnicy, jako to tego, co inicjuje proces wytwarzania tożsamości, którą – za Jerzym Nikitorowiczem²⁵ – nazwać trzeba tożsamością wielozakresową i wielowymiarową.

²⁵ J. Nikitorowicz, *Etnopedagogika w kontekście wielokulturowości i ustawicznie kształtującej się tożsamości*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2017, s. 327–364.

Wiedzy o języku a edukacja kaszubska jako praktyka i ideologia²⁶

Początkowe badania nad kaszubszczyzną – obok badań nad językiem, a później nad wiedzą o języku kaszubskim – koncentrowały się także na **badaniach nad edukacją kaszubską**. Ten obszar badawczy był początkowo wspólny – ze względu na zainteresowania – z badaniami Kazimierza Kossak-Główczewskiego. We współpracy z Nim powstały dwa artykuły – *Edukacja języka i kultury kaszubskiej...*²⁷ i *Kashubian education...*²⁸. Są to opracowania o charakterze deskryptywnym, których celem było rozpoznanie i opis stanu szkolnej edukacji kaszubskiej. W badaniach nad kaszubszczyzną interesowały mnie jednak bardziej zmiany ideologiczne w jej obrębie, które wynikały z oczekiwań, jakie wobec edukacji miała i ma wspólnota kaszubska przede wszystkim poprzez jej intelektualistów-reprezentantów. Inspiracją dla tego typu dociekań była teza artykułowana przez intelektualne i polityczne elity kaszubskie, że edukacja jest szansą przetrwania języka i kultury Kaszubów.

Badania te doprowadziły do ważnej konkluzji; dostrzegłam bowiem, że wobec praktyki edukacji kaszubskiej nie podejmowano wcześniej (przed moimi badaniami) krytycznych refleksji z perspektywy pedagogiki wielokulturowości i pedagogiki międzykulturowej. Choć dokonano już wcześniej krytycznej refleksji kaszubskiej praktyki edukacyjnej w optyce pedagogicznej (Kazimierz Kossak-Główczewski), to jednak okazała się ona niewystarczającą inspiracją dla włączenia jej w przestrzenie pedagogiki wielokulturowości i pedagogiki międzykulturowości. Konstruowana *pedagogika* edukacji kaszubskiej jako *pedagogika* edukacji regionalnej istnieje na swoistym obrzeżu pedagogik wielokulturowości i międzykulturowości. Zwrotną konsekwencją było to, że tak konstruowana pedagogiczna refleksja miała i ma słabą moc oddziaływania na praktykę edukacyjną. Konsekwencją jest choćby to, że praktyka edukacji kaszubskiej nie podejmuje w swym głównym nurcie problematyki dwujęzyczności i dwukulturowości Kaszubów, czyniąc ten obszar egzystencji kaszubskiej jakby nieproblematyczny.

²⁶ Do tego obszaru badań zaliczam prace:

A. Koźyczkowska, K. Kossak-Główczewski, *Edukacja języka i kultury kaszubskiej na terenie Kaszub. Wybrane aspekty*, w: T. Lewowicki, J. Nikitorowicz, A. Szczurek-Boruta (red.), *Szkoły dla mniejszości narodowych i społeczności kaszubskiej w Polsce - stan, problemy, perspektywy*, Wydawca Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet w Białymstoku, Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzykulturowej, Warszawa - Cieszyn - Białystok 2013, s. 159–201.

K. Kossak-Główczewski, A. Koźyczkowska, *Kashubian education - selected aspects of theory and practice*, w: H. Kyuchukov, T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur (eds), *Intercultural Education: Concepts, Practice, Problems*, LINCOM GmbH, München 2015, s. 106–126.

A. Koźyczkowska, *Od praktyki do teorii edukacji regionalnej. Casus kaszubskości*, w: K. Kossak-Główczewski, A. Koźyczkowska (red.), *Wielokulturowość: między edukacją regionalną i edukacją międzykulturową. Dylematy i konteksty tożsamościowe*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015, s. 51–83.

A. Koźyczkowska, *Kaszubska edukacja kulturowa. Konteksty pedagogiczne*, w: A. Koźyczkowska, H. Makurat, R. Mistarz, T. Rembalski, *Teoretyczne konteksty edukacji kaszubskiej z programem nauczania*, Wydawnictwo Region, Gdynia 2017, s. 8–19.

A. Koźyczkowska, *Mowa - język - edukacja. Od peryferii i polityki ciszy do edukacji na pograniczu. Casus języka i edukacji kaszubskiej*. „Edukacja Międzykulturowa” 2018, nr 1(8), s. 151–166.

A. Koźyczkowska, *Kaszubów dążenia edukacyjne. Szkic z zakresu historii dziejów edukacji kaszubskiej*, w: A. Koźyczkowska, T. Rembalski, *Literatura kaszubska. Kaszubi w dziejach Pomorza. Konteksty edukacyjne*, Wydawnictwo Region, Gdynia 2018, s. 10–32.

²⁷ A. Koźyczkowska, K. Kossak-Główczewski, *Edukacja języka i kultury kaszubskiej na terenie Kaszub. Wybrane aspekty*, cyt. wyd.

²⁸ K. Kossak-Główczewski, A. Koźyczkowska, *Kashubian education - selected aspects of theory and practice*, cyt. wyd.

Praktyka edukacji kaszubskiej dla swego dalszego rozwoju potrzebuje krytycznej refleksji, której dostarczyć mogą koncepty myślowe z zakresu pedagogik wielokulturowości i międzykulturowości. Pilnym problemem jest dziś krytyczna refleksja związana z symetryczną (lingwistyczną, a nie wyłącznie socjologiczną) dwujęzycznością, i co za tym idzie – dwukulturowością.

Badania nad edukacją kaszubską zamykają dwa teksty *Mowa – język – edukacja*²⁹... i *Kaszubów dążenia edukacyjne*³⁰.... Pierwszy z nich ściśle łączy politykę edukacyjną z polityką języka, i jest próbą „udowodnienia” tezy – w perspektywie edukacji – że stosunek do języka przekłada się na możliwość (edukacja na pograniczu) lub niemożliwość (polityka ciszy) realizacji (nie)wykluczających praktyk edukacyjnych. Dostrzeżenie spraw polityki i polityczności języka i jego związków z edukacją pozwala inaczej spojrzeć na dążenia edukacyjne Kaszubów. W drugim z wymienionych tekstów badam natomiast kaszubską myśl wychowawczą i dążenia edukacyjne od połowy XIX wieku do chwili obecnej (rok 2018) pod kątem konstruujących ją idei.

Dwa pierwsze teksty³¹, które otwierają ten obszar badawczy, koncentrują się na praktyce edukacyjnej od lat 80. dwudziestego wieku niemal do chwili obecnej i są one deskryptywne w charakterze. W trzecim z tekstów podjęłam próbę rozpoznania edukacji kaszubskiej w jej historyczności, jak również rozpoznania jej dziedzictwa³². Czwarty z tekstów poświęcam wreszcie dwujęzyczności dzieci kaszubskich, którą osadzam w kontekście teoretycznego dorobku edukacji międzykulturowej³³. Ważną tu optyką okazała się koncepcja mikroświata dziecka Jerzego Nikitorowicza³⁴. Pragnę podkreślić, że dwie ostatnie ze wskazanych prac w tym obszarze wyraźnie już lokują zagadnienie edukacji kaszubskiej w jej przestrzeniach światopoglądowych³⁵. Za znaczący uznaję – szczególnie ostatni ze wskazanych artykułów (*Kaszubów dążenia edukacyjne...*³⁶), gdyż dokonuję w nim rekonstrukcji kaszubskiej myśli wychowawczej w jej przestrzeniach ideologicznych.

²⁹ A. Koźyczkowska, *Mowa – język – edukacja. Od peryferii i polityki ciszy do edukacji na pograniczu. Casus języka i edukacji kaszubskiej*, cyt. wyd.

³⁰ A. Koźyczkowska, *Kaszubów dążenia edukacyjne. Szkic z zakresu historii dziejów edukacji kaszubskiej*, cyt. wyd.

³¹ A. Koźyczkowska, K. Kossak-Głowczewski, *Edukacja języka i kultury kaszubskiej na terenie Kaszub. Wybrane aspekty*, cyt. wyd. K. Kossak-Głowczewski, A. Koźyczkowska, *Kashubian education - selected aspects of theory and practice*, cyt. wyd.

³² A. Koźyczkowska, *Od praktyki do teorii edukacji regionalnej. Casus kaszubskości*, cyt. wyd.

³³ A. Koźyczkowska, *Kaszubska edukacja kulturowa. Konteksty pedagogiczne*, cyt. wyd.

³⁴ J. Nikitorowicz, *Mikroświat dziecka w ustawicznych procesie kreowania tożsamości*. „Problemy Wczesnej Edukacji” 2005, nr 2(2).

³⁵ Koźyczkowska, *Mowa - język - edukacja. Od peryferii i polityki ciszy do edukacji na pograniczu. Casus języka i edukacji kaszubskiej*, cyt. wyd. A. Koźyczkowska, *Kaszubów dążenia edukacyjne. Szkic z zakresu historii dziejów edukacji kaszubskiej*, cyt. wyd.

³⁶ A. Koźyczkowska, *Kaszubów dążenia edukacyjne. Szkic z zakresu historii dziejów edukacji kaszubskiej*, cyt. wyd.

Wiedza o języku a wzory kulturowe kaszubszczyzny w podręcznikach i książkach pomocniczych³⁷

Interesującym mnie obszarem w zakresie badań nad edukacją kaszubską było również badanie podręczników szkolnych i książek pomocniczych pod kątem prezentowanych w nich wzorów kulturowych kaszubszczyzny. Punktem wyjścia do tych badań był fakt, że podręczniki i książki pomocnicze do edukacji kaszubskiej pisane były/są przez czynnych nauczycieli w oparciu o ich praktyczne doświadczenia dydaktyczne i wychowawcze. Jednocześnie ci czynni nauczyciele-autorzy są albo etnicznie Kaszubami (podręczniki i książki pomocnicze do nauki języka kaszubskiego), albo – deklarują – sympatię dla kultury kaszubskiej (książka pomocnicza do nauki historii własnej Kaszubów). Wyszłam z założenia, że bliskie związki (na mocy „prawa krwi”, albo na mocy „prawa sympatii”) są podstawą wytwarzania określonej jakości praktycznych wzorów rozumienia języka kaszubskiego i kultury kaszubskiej. W tym znaczeniu podręczniki i książki pomocnicze stanowią obiektywizację praktycznych światopoglądów, których „nosicielami są nauczyciele”, a ci są reprezentacją wszystkich użytkowników kultury kaszubskiej.

Jakkolwiek istnieje ministerialna podstawa programowa do nauki języka kaszubskiego, to jednak podręczniki z tego zakresu charakteryzują się dużą swobodą autorską. Ministerialni eksperci, recenzujący tego typu publikacje, w przypadku kaszubskim są powoływani ze środowiska kaszubskiego. Zwykle są to także nauczyciele edukacji kaszubskiej. Książki pomocnicze są recenzowane przez ekspertów powoływanych przez Wydawcę tego typu publikacji (głównie Wydawnictwo Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego). Przedmiot historia własna Kaszubów nie posiada ministerialnej podstawy programowej.

Efektom prowadzonych przeze mnie badań jest rozpoznanie w symbolicznym układzie treści podręcznikowych i w książkach pomocniczych obecności dyskursów polonocentrycznego i kaszubocentrycznego. Nie występują one jednak jako modele idealne, lecz kooperując konstruują model praktyczny, złożony z elementów obu dyskursów. Warto jednak wspomnieć, że silniejsze jest oddziaływanie modelu polonocentrycznego, co przejawia się w wytwarzaniu wiedzy o kulturze kaszubskiej jako kulturze chłopskiej³⁸ czy wprost kulturze ludowej³⁹. Szczególnie w ostatnich moich badaniach⁴⁰ zrekonstruowałam mechanizm zawłaszczania (kolonizowania) kultury kaszubskiej przez peerelowską wersję kultury polskiej. Okazuje się, że to, co dziś uznawane jest za kaszubską kulturę ludową stanowi przejaw peerelowskiej polityki tożsamościowej. Równocześnie jest to polska (z peerelowską proveniencją) wersja kaszubskiej kultury ludowej, i co trzeba wyraźnie wyakcentować, niektóre jej obszary – jak choćby haft czy strój ludowy – są tym, co za Ericem

³⁷ Prace tego obszaru badawczego to:

A. Koźyczkowska, *Podręcznik jako (nie)możliwy projekt tożsamościowy. Przypadek jednego podręcznika do edukacji kaszubskiej*. „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2016, nr XXXII, s. 87–114.

A. Koźyczkowska, *Wiedza o przeszłości jako kontekst (de)konstrukcji tożsamości: kaszubska tożsamość zapośredniczona*. „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” 2017, nr XXXIV, s. 33–71.

A. Koźyczkowska, *(Re)tradycjonalizm kaszubski: w stronę nowej ludowości*, „Miscellanea Anthropologica et Sociologica” 2019, nr 3, ss. 22.

³⁸ A. Koźyczkowska, *Podręcznik jako (nie)możliwy projekt tożsamościowy. Przypadek jednego podręcznika do edukacji kaszubskiej*, cyt. wyd.

³⁹ A. Koźyczkowska, *(Re)tradycjonalizm kaszubski: w stronę nowej ludowości*, cyt. wyd.

⁴⁰ A. Koźyczkowska, *(Re)tradycjonalizm kaszubski: w stronę nowej ludowości*, cyt. wyd.

Hobsbawnem⁴¹ nazwać można tradycją wynalezioną. W tym też obszarze moje wyniki moich badań są zbieżne z wynikami badań Moniki Mazurek⁴², która zwraca uwagę na ten aspekt procesu konstruowania tożsamości kaszubskiej, co nazywa „przebieraniem się w kaszubskość”.

Wynikiem zawłaszczania kaszubszczyzny przez dyskurs polonocentryczny jest także podręcznikowa wizja historii kaszubskiej, która – według wzoru podręcznikowego⁴³ – nie może istnieć bez historii polskiej. Polskość jawi się jako to, co zawłaszczające i podbijające. Selekcja wydarzeń historycznych, a także celowo dobrana narracja historyczna powodują, że dzieci kaszubskie w ramach lekcji „Historia własna Kaszubów” otrzymują dostęp do polonocentrycznej wersji historii swej wspólnoty etnicznej.

Wiedza o języku a literatura i jej znaczenie edukacji i kultury⁴⁴

Uznanie mowy Kaszubów za dialekt języka polskiego miało swe konsekwencje także dla rozwoju literatury kaszubskiej, badań nad literaturą i jej udziału w procesie konstruowania tożsamości kaszubskiej. Status języka kaszubskiego decydował o tym, czy i w jaki sposób treści literackie były/są obecne w procesie ogólnego kształcenia młodych Kaszubów. Na początku lat 80. dwudziestego wieku, kiedy podjęto pierwsze prace nad stworzeniem programów kształcenia dla edukacji kaszubskiej – w jej wersji regionalizacji programów nauczania⁴⁵ – literatura kaszubska właściwie istniała tylko jako lokalna wersja literatury polskiej, w jej ludowej odmianie⁴⁶. Za uludowienie całej literatury kaszubskiej odpowiadało udialektalnienie języka kaszubskiego, przy czym kultura ludowa Kaszubów istnieć mogła jedynie jako wersja polskiej kultury ludowej (co – jak pisałam wcześniej – było typowe dla polityki kulturowej PRL). Innymi słowy, sytuacja społeczno-polityczna powodowała, że literatura kaszubska mogła istnieć i rozwijać się tylko jako literatura dialektu polskiego⁴⁷.

Dialektalny status kaszubszczyzny determinował także metodologię badań nad literaturą kaszubską, co pogłębiało jej marginalizację w stosunku do literatury polskiej. Zastosowanie innych niż dialektalne prawideł metodologicznych – jak uważał Jan Drzeżdżon⁴⁸ – mogłoby przyczynić się do jej nowego odczytania. Tylko bowiem nowa

⁴¹ E. Hobsbawm, *Wprowadzenie. Wynajdywanie tradycji*, w: E. Hobsbawm, T. Ranger (red.), *Tradycja wynaleziona*, przeł. M. Godyń, F. Godyń, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.

⁴² M. Mazurek, *Język, przestrzeń, pochodzenie. Analiza tożsamości kaszubskiej*, Wydawca: Instytut Kaszubski, Gdańsk 2010, s. 299.

⁴³ A. Koźyczkowska, *Wiedza o przeszłości jako kontekst (de)konstrukcji tożsamości: kaszubska tożsamość zapośredniczona*, cyt. wyd.

⁴⁴ Tekstem, który dotyczy tego obszaru badawczego jest:

A. Koźyczkowska, *Literatura kaszubska i wiedza o literaturze kaszubskiej w edukacji kaszubskiej*, w: A. Koźyczkowska, T. Rembalski, *Literatura kaszubska. Kaszubi w dziejach Pomorza. Konteksty edukacyjne*, Wydawnictwo Region, Gdynia 2018, s. 33–97.

⁴⁵ A. Koźyczkowska, *Od praktyki do teorii edukacji regionalnej. Casus kaszubskości*, cyt.wyd., s. 63–66; A. Koźyczkowska, *Kaszubów dążenia edukacyjne. Szkic z zakresu historii dziejów edukacji kaszubskiej*, cyt.wyd., s. 25–26.

⁴⁶ A. Koźyczkowska, *(Re)tradycjonalizm kaszubski: w stronę nowej ludowości*, cyt. wyd.

⁴⁷ J. Drzeżdżon, *Przedmowa*, w: J. Drzeżdżon, *Piętno Smętka. Z problemów kaszubskiej literatury regionalnej lat 1920-1939*, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1973, s. 5.

⁴⁸ J. Drzeżdżon, *Wstęp*, w: J. Drzeżdżon, *Współczesna literatura kaszubska 1945–1980*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1986, s. 5–6. J. Drzeżdżon, *Przegląd badań*, w: J. Drzeżdżon, *Piętno Smętka. Z problemów kaszubskiej literatury regionalnej lat 1920-1939*, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1973, s. 17.

perspektywa metodologiczna może odsłonić nowe problemy do dyskusji. Chodziło *implicite* o suwerenne i autonomiczne traktowanie literatury kaszubskiej przede wszystkim w sferze jej języka⁴⁹.

Literatura konstruowana na dialekcie ma mniejsze znaczenie w procesie wytwarzania tożsamości kulturowej, niż literatura konstruowana na języku. Zasada ta znalazła swe konsekwencje w stosunku polonocentryzmu do projektu edukacyjnego. Taki projekt z konieczności koncentruje się wyłącznie na wytwarzaniu sprawności mówienia i pisania w języku kaszubskim. Stąd też wywodzi się model edukacji językowej Kaszubów jako edukacji języka obcego.

Uludowanie literatury kaszubskiej decydowało również o niskim prestiżu twórców kaszubskich. O tej szczególnej stygmatyzacji Zbigniew Zielonka napisał: „(...) wystarczy być pisarzem kaszubskim, aby w Polsce być pisarzem ludowym”⁵⁰. Dla wychowania ma to pierwszorzędne znaczenie, gdyż w określony sposób wprowadza młodego człowieka w obszar dziedzictwa kulturowego jego wspólnoty. Literatura dostarcza niezbędnych w wychowaniu autorytetów i wzorcowych zachowań normatywnych typowych dla danego społeczeństwa. Przede wszystkim jednak literatura pozwala człowiekowi „bezpośrednio” komunikować się z jego przodkami, dowiadywać się o tym, co było dla nich istotne w ich codzienności, i co stanowiło o sensie ich życia.

Uznanie mowy Kaszubów za język wyzwoliło konieczność zweryfikowania dotychczasowej wiedzy o literaturze kaszubskiej. Ponowne jej rozpoznanie wymaga metodologii, która uwzględni jej odrębność wobec literatury polskiej i jednocześnie uzna jej wkład w dziedzictwo ogólnoludzkie. Doszacowanie literatury kaszubskiej jest warunkiem koniecznym – w myśl dyskursu kaszubocentrycznego – do projektowania i realizacji edukacji kaszubskiej, która będzie edukacją kulturową a nie jedynie ćwiczeniem sprawności mówienia i pisania w języku kaszubskim.

Rola szkoły w transmisji języka kaszubskiego i kultury kaszubskiej jest priorytetowa z tego powodu, że dom i rodzina przestały spełniać w tym zakresie swe podstawowe zadania. Jak się więc wydaje, edukacyjna propozycja kaszubocentryzmu jest tym rozwiązaniem, które – promując edukację kulturową – gwarantuje jednocześnie trwanie i rozwój języka oraz kultury kaszubskiej. Stąd też kaszubocentryzm potrzebuje dowartościowania literatury kaszubskiej, gdyż tylko w ten sposób może on zmienić nauczanie języka kaszubskiego jako nabywanie sprawności językowych w wychowanie kulturowe, a to z kolei – jest warunkiem niezbędnym – edukacji międzykulturowej.

⁴⁹ Z. Zielonka, *Status literatury kaszubskiej i jej twórców w życiu publicznym*, w: Z. Zielonka (red.), *Literatura kaszubska - w nauce, edukacji, życiu publicznym*, Wydawca: Instytut Kaszubski, Gdańsk 2007, s. 146.

⁵⁰ Z. Zielonka, *O Historię literatury kaszubskiej*. „Acta Cassubiana” 2003, Tom 5, s. 207.

Wiedza o języku a obywatelstwo kaszubskie, jako egzemplifikacja do szerszych badań nad obywatelstwem etnicznym⁵¹

Ostatnim rozpoznany obszarem wiedzy, który odsłonił się w procesie badania wiedzy o języku kaszubskich jest przestrzeń wiedzy o obywatelstwie. Jest to element kaszubszczyzny, który właściwie nie istnieje w dyskursie polonocentrycznym. Jest on jednak obecny w dyskursie kaszubocentrycznym od momentu jego ustanowienia.

Obywatelstwo jest elementem projektu tożsamości i jest ono propozycją rozwiązania dla obecności różnicy kaszubsko-polskiej, jako różnicy kulturowej. Projekt tożsamości uwzględniający różnicę kulturową, to w swej politycznej naturze, projekt tożsamości dyskursywnej. W kaszubocentrycznym projekcie tożsamości jest ona ujmowana jako konstrukt heterogeniczny. Nie może się więc ona obyć bez obywatelstwa, gdyż za jego pomocą rozwiązana zostaje kwestia jednoczesnego używania języków kaszubskiego i polskiego a także równoczesnego uczestnictwa w kulturach kaszubskiej i polskiej. Kaszubi wiodą życie w przestrzeni dzielonej z Polakami w obrębie państwowości polskiej. W tym też sensie jest to życie wspólne, dlatego też warunkiem koniecznym jest znajomość języka i kultury polskiej, a także obowiązek pracy na rzecz państwa polskiego. Nie chodzi jednak w dyskursie kaszubocentrycznym o asymilację, lecz o pełnoprawne uczestnictwo w państwowości polskiej przy zachowaniu odrębności własnego języka i własnej kultury. Kaszubocentryzm dostrzega nawet, że kaszubskość może się rozwijać tylko w kooperacji z polskością⁵².

Kaszubskie obywatelstwo jako odmiana kooperacji kaszubsko-polskiej to – ujmując metaforycznie – nie *creatio ex nihilo*, lecz jest to sprawa szeroko pojmowanego wychowania, które z konieczności obejmuje całą wspólnotę kaszubską. Wychowanie obywatelskie jest postulowane w kaszubocentryzmie jako immanentna część wychowania i kształcenia kaszubskiego. Obywatelskość wiąże się z takimi przymiotami człowieka jak świadomość, rozumność, wiedza, umiejętności i – wreszcie – postawy. Obywatelskość – ujmując pedagogicznie – to szczególna kompetencja wspólnotowo-kulturowa, która jest wynikiem całożyciowej edukacji (wychowania i kształcenia). Jest to jednocześnie – jako pedagogiczność – odmiana/ możliwość człowieczego bycia w świecie, dla którego warunkiem niezbędnym jest obecność innych ludzi, co wynika z konieczności dzielenia z nimi wspólnego życia.

Obywatelstwo wymaga świadomego zaangażowania i aktywnego uczestnictwa w życiu państwa i regionu. Wiąże się ono z odpowiedzialnością, co wynika z faktu, że Kaszubi są gospodarzami u siebie. Obywatelstwo to nie tylko możliwość, lecz także

⁵¹ Teksty tego obszaru wiedzy:

A. Kożyczkowska, „Aktywne uczestnictwo” jako zasada obywatelskości i warunek demokratyzacji życia w państwie i regionie. *Casus kaszubsko-pomorskiego ruchu regionalnego*, w: B. Cimała, M. Pogorzelska (red.), *Wokół różnorodności kulturowej i regionalizmu – rozważania teoretyczne i aspekty praktyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2014, s. 145–157.

A. Kożyczkowska, J. Ellwart, „Obowiązkiem każdego obywatela jest być najpierw dobrym państwowcem”. *Obywatelstwo i/a etniczność czytana w świetle koncepcji państwa i wychowania państwowego Kazimierza Sośnickiego*. „Przegląd Pedagogiczny” 2018, nr 2, s. 80–102.

⁵² A. Kożyczkowska, *Kaszubszczyzna. Pedagogicznie o języku i tożsamości*, cyt. wyd., tu i ówdzie.

konieczność działania, przy czym tylko wspólne działanie może być tym, co (z)wiąże ludzi i zmieni ich we wspólnotę⁵³.

Ważną zasadą obecną na pierwszym miejscu w idei obywatelstwa kaszubskiego jest uznanie dobra państwa. Obywatelem jest ten, kto jest najpierw państwowcem, a dopiero w drugiej kolejności członkiem swojej wspólnoty etnicznej, narodowej czy religijnej. Prowadząc badania w tym obszarze dostrzegłam zbieżność idei wychowania państwowego w koncepcji Kazimierza Sośnickiego z ideą wychowania państwowego, która była obecna w dyskursie kaszubocentrycznym już w latach 30. XX w.⁵⁴.

Podsumowując, pragnę podkreślić, że badania nad językiem kaszubskim ewaluowały w moim rozwoju naukowym w kierunku badań nad wiedzą o języku kaszubskim, i to ta przestrzeń moich dociekań kulturowych stanowi obecnie podstawową dalszego, pedagogicznego badania fenomenów kultury kaszubskiej. Społeczno-polityczny stosunek do języka (w tym stosunek samych Kaszubów) jest ściśle powiązany ze społeczno-politycznym stosunkiem do edukacji, literatury i wreszcie do całościowo pojmowanej tożsamości Kaszubów. Złożony społeczno-polityczny stosunek do języka kaszubskiego przekłada się na równie złożoną wiedzę o języku kaszubskim. Kaszubska przestrzeń publiczna jest jednak – w dziejach kaszubszczyzny – zdominowana przede wszystkim wiedzą polonocentryczną, wchłaniającą i przetwarzającą różnicę kulturową, która ma być właściwością relacji kaszubsko-polskiej. I chociaż – jak wynika z moich badań – obecna w kaszubskiej przestrzeni publicznej złożona wiedza o języku kaszubskim jest dziełem formacji intelektualnych, to wiedza ta nie jest jedynie zamknięta w książkach i artykułach, nie jest tylko przechowywana w Akademii czy w bibliotece, ale realnie decyduje ona o kondycji wspólnoty. Projektuje ona praktyki edukacyjne, decydując o sposobach wytwarzania i trwania wspólnoty. Równocześnie wiedza ta esencjonalnie nasycza takie społecznie fenomeny jak choćby tożsamość, która zwykle przez człowieka rozpoznawana jest jako „poczucie”. Tym bowiem, czego człowiek zwykle doświadcza w zakresie swej tożsamości, to „czucie się” Kaszubą czy Polakiem, co jednocześnie jest często pozbawiane refleksyjnej introspekcji rozumowej. W przypadku wspólnot, wiedza intelektualistów ma olbrzymie znaczenie dla jakości relacji nie tylko wewnątrz wspólnoty językowej (kulturowej), decyduje ona także o tym, „czy” i „jak” wspólnota wchodzi w relacje społeczno-kulturowe z innymi wspólnotami językowymi (kulturowymi). Innymi słowy, wiedza wytwarzana przez intelektualistów ma decydujące znaczenie dla edukacji kulturowej wspólnoty (trwanie i rozwój wspólnoty kulturowej) i dla edukacji wielokulturowej i międzykulturowej. Jeśli ta pierwsza konstruuje w człowieku i wspólnocie kompetencję kulturową niezbędną do życia wspólnotowego we własnej kulturze, to edukacje wielo- i międzykulturowa konstruuje w człowieku i wspólnocie kompetencję międzykulturową niezbędną do życia wspólnotowego w świecie wielokulturowym.

⁵³ A. Koźczkowska, „Aktywne uczestnictwo” jako zasada obywatelskości i warunek demokratyzacji życia w państwie i regionie. *Casus kaszubsko-pomorskiego ruchu regionalnego*, cyt. wyd.

⁵⁴ A.. Koźczkowska, J. Ellwart, „Obowiązkiem każdego obywatela jest być najpierw dobrym państwowcem”. *Obywatelstwo i/a etniczność czytana w świetle koncepcji państwa i wychowania państwowego Kazimierza Sośnickiego*, cyt. wyd.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych)

W tej części Autoreferatu przedstawię pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze, dydaktyczne i organizacyjne, które wypełniły moją działalność od chwili uzyskania doktoratu do chwili obecnej. Prezentacja ta nie ma charakteru chronologicznego; kieruję się w niej bowiem przede wszystkim wagą owych osiągnięć:

- **rozwój naukowy w ramach staży naukowych i udziału w konferencjach naukowych;**
- **współpraca w ramach projektów i współpraca ekspercka;**
- **osiągnięcia dydaktyczne;**
- **osiągnięcia organizacyjne;**
- **członkostwo w organizacjach naukowych, odznaczenie;**
- **pozostały dorobek naukowy;**
- **popularyzacja nauki.**

Rozwój naukowy w ramach staży naukowych i udziału w konferencjach naukowych

W roku 2018 odbyłam miesięczny staż naukowy w Katerze Sławistyki na Uniwersytecie w Ostrawie, gdzie przeprowadziłam wykład dla pracowników Katedry i doktorantów oraz odbyłam szereg konsultacji ważnych dla moich poszukiwań badawczych. Zasadniczym celem stażu była krytyczna weryfikacja wyników moich badań i dokonanie nad nimi refleksji z perspektywy metodologii badań sławistycznych. Wynikiem stażu jest głębsze osadzenie książki *Kaszubszczyzna. Pedagogicznie...*⁵⁵ w perspektywie sławistycznej, co spowodowało, że moje badania nabrały bardziej nowatorskiego charakteru. W chwili obecnej planowana jest dalsza współpraca naukowa.

W 2016 r. odbyłam trzytygodniowy staż naukowy w Katedrze Edukacji Międzykulturowej na Uniwersytecie w Białymstoku. Celem stażu była przede wszystkim krytyczna weryfikacja moich ówczesnych wyników badań naukowych, i rekonstrukcja – w optyce dokonań pedagogiki wielokulturowości i pedagogiki międzykulturowości – mojego projektu badawczego, co przełożyło się na rekonstrukcję struktury książki. W trakcie stażu prowadziłam zajęcia (wykłady i ćwiczenia) dla studentów pedagogiki Uniwersytetu w Białymstoku. Uczestniczyłam także w zebraniach naukowych Katedry Edukacji Międzykulturowej. Wymiernym efektem stażu jest również podjęta współpraca z dr Anną Młynarczuk-Sokołowską, w wyniku której powstawała współautorska książka *Kulturowe konteksty dzieciństwa. Szkice antropologiczno-pedagogiczne*⁵⁶ oraz wspólny artykuł, który jest w trakcie procedury recenzyjnej.

Za szczególnie ważne dla mojego rozwoju naukowego uznaję uczestnictwo w konferencjach naukowych i możliwość wygłoszenia referatów na Uniwersytecie Ostrawskim, Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytecie w Białymstoku, Uniwersytecie Śląskim w Katowicach i w Cieszynie, Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, i na Uniwersytecie Gdańskim. Niżej wskazuję najważniejsze dla mego rozwoju naukowego wystąpienia konferencyjne:

⁵⁵ A. Kożyczkowska, *Kaszubszczyzna. Pedagogicznie o języku i tożsamości*, cyt. wyd.

⁵⁶ A. Kożyczkowska, A. Młynarczuk-Sokołowska, *Kulturowe konteksty dzieciństwa. Szkice antropologiczno-pedagogiczne*, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2018, ss. 326, rec. prof. UW dr hab. Małgorzata Żytko.

1. Kożyczkowska A., *Archipelagizacja wiedzy: w poszukiwaniu mapy poznawania albo o poszukującej pedagogice (ogólnej)*, *Pedagogika ogólna*, Dyskursy o statusie naukowym i dydaktycznym, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, 28–30 września 2009 r.
2. Kożyczkowska A., „Pamiętanie” – jako „kłopot metodologiczny” w badaniach biograficznych w środowiskach zróżnicowanych kulturowo, *Sfery życia duchowego dzieci, młodzieży i dorosłych w środowiskach zróżnicowanych kulturowo*, Uniwersytet Śląski w Cieszynie, 22–24 września 2014 r.
3. Kożyczkowska A., *Epistemologiczny interes badań wielokulturowości. Rzecz o dyskursywnych formacjach i ich praktycznych odzwierciedleniach*, *Teoria i praktyka badań międzykulturowych. Dylematy metodologiczne (XXI edycja)*, Uniwersytet Śląski w Cieszynie, 8–10 czerwca 2015 r.
4. Kożyczkowska A., *Od polityki do praktyki edukacyjnej. Modele tożsamościowe w podręcznikach do edukacji kaszubskiej*, *Polityka edukacyjna w kształtujących się społeczeństwach wielokulturowych*, Uniwersytet w Białymstoku, 29–31 maja 2016 r.
5. Kożyczkowska A., *Język kaszubski: peryferia językowa jako miejsce radykalnego otwarcia. Przyczynek do namysłu nad praktykami metodologii pozycjonowania*, *Polonistyka na początku XXI wieku. Diagnozy. Koncepcje. Perspektywy. VI Światowy Kongres Polonistów*, Uniwersytet Śląski w Katowicach, 22–25 czerwca 2016 r.
6. Kożyczkowska A., *Wysiedlenie – repatriacja: między doświadczeniem biograficznym i doświadczeniem edukacyjnym*, *Ścieżki edukacyjne Polaków za granicą*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, 27–28 kwiecień 2017 r.
7. Kożyczkowska A., *Wiedza o języku kaszubskim jako „produkt i producent” polityki językowej*, *Języki słowiańskie w świetle terminu. Area Slavica 2*, Uniwersytet w Ostrawie, 3–4 październik 2017 r.
8. Kożyczkowska A., Ellwart J., *„Obowiązkiem każdego obywatela jest być najpierw państwowcem”. Idea obywatelstwa w wielokulturowości w świetle koncepcji wychowania państwowego Kazimierza Sośnickiego*, *Kazimierz Sośnicki: tworzenie i przekraczanie struktur*, Uniwersytet Gdański, 12 październik 2017 r.

Współpraca w ramach projektów i współpraca ekspercka

W latach 2016 - 2018 w ramach umowy o współpracy między Instytutem Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego i Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku realizowałam projekt naukowo-dydaktyczny „Dzieci i młodzież na pograniczu kultur. Inspiracje kaszubskie”. Byłam autorką tego pomysłu i kierowałam realizacją tego projektu. Wspólnie z Centrum Edukacji Nauczycieli, które reprezentowała mgr Renata Mistarz, w ramach projektu zrealizowaliśmy VI konferencję naukowo-dydaktycznych, w których obok naukowców i badaczy uczestniczyli także nauczyciele edukacji kaszubskiej. Były to:

1. *Językowy rozwój dziecka*, 21 maja 2016 r.
2. *Językowe bycie w świecie*, 19 maja 2016 r.
3. *Dwujęzyczność jako cel i kontekst kształcenia. Pytania o edukację kaszubską*. Konferencja była dedykowana prof. UG dr hab. Kazimierzowi Kossak-Główczewskiemu, 12 grudnia 2016 r.
4. *Podstawa programowa języka regionalnego - języka kaszubskiego. Treści kształcenia. Aspekty pedagogiczne i językoznawcze*, 8 maja 2017 r.
5. *Edukacja kaszubska w nowej podstawie programowej. Literackie podstawy edukacji językowej*, 27 listopada 2017 r.
6. *Treści literackie i historyczne w kaszubskiej edukacji językowej. Edukacja kaszubska w nowej podstawie programowej*, 19 marzec 2018 r.

Wymiernym efektem projektu są dwie współautorskie monografie (ich tytuły wymieniłam wcześniej, wskazując rozdziały mojego autorstwa do oceny⁵⁷).

W latach 2010-2011 byłam również autorką i kierowałam realizacją projektu „Edukacja przedszkolna, Diagnoza w edukacji przedszkolnej – studia podyplomowe” (WND-POKL.09.04.00-22-050/09) w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, w Programie Operacyjnym „Kapitał Ludzki” – Priorytet IX: Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach. Działanie 9.4: Wysoko wykwalifikowane kadry systemu oświaty. Był to projekt Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego realizowany w ramach współpracy z Akademią Humanistyczno-Ekonomiczną w Łodzi i Pomorskim Stowarzyszeniem Gmin Wiejskich.

W latach 2016/2017 byłam członkiem zespołu eksperckiego Ministerstwa Edukacji Narodowej i pracowałam nad tworzeniem podstawy programowej kształcenia ogólnego w zakresie języka kaszubskiego⁵⁸. Wspieram także merytorycznie działalność pierwszej kaszubsko-polskiej szkoły podstawowej (Naja Szkoła) w Wejherowie (od roku szkolnego 2017/2018).

Osiągnięcia dydaktyczne

Prowadziłam wykłady z zakresu metodologii badań jakościowych dla doktorantów w ramach seminarium doktorskiego prof. UG dr hab. Marii Szczepskiej-Pustkowskiej (Badania biograficzne; Analiza i interpretacja materiału empirycznego; Krytyczna analiza dyskursu; Metoda hermeneutyczna w badaniach edukacyjnych).

Wygłosiłam wykłady z tematyki kaszubskiej podczas Letniej szkoły języka, literatury i kultury polskiej organizowanej przez Szkołę Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego (Po co Kaszubom edukacja? Fenomen języka kaszubskiego – 2016 r.; Kaszubi: mowa – język – edukacja – 2017 r.).

⁵⁷ A. Kożyczkowska, H. Makurat, R. Mistarz, T. Rembalski, *Teoretyczne konteksty edukacji kaszubskiej wraz z programem nauczania*, Wydawnictwo Region, Gdynia 2017, ss. 152, rec. prof. dr hab. Jolanta Tambor.

A. Kożyczkowska, T. Rembalski, *Literatura kaszubska. Kaszubi w dziejach Pomorza. Konteksty edukacyjne*, (Gdańsk 2018, Wydawnictwo Region, Gdynia 2018, ss. 191, rec. prof. dr hab. Jolanta Tambor, prof. dr hab. Wojciech Skóra.

Na XIX Kościerskich Targach Książki Kaszubskiej i Pomorskiej „COSTERINA 2018” w Kościerzynie książka zajęła II miejsce w edycji kaszubskiej (publikacje edukacyjne). Kościerzyna 07.07.2018 r

Wypromowałam 50 prac dyplomowych i 30 prac magisterskich. Zrecenzowałam 52 prace dyplomowe i 14 prac magisterskich.

Prowadziłam zajęcia z przedmiotów: pedagogika (wykład), pedagogika ogólna (wykład), praca ze sprawcą i ofiarą przemocy domowej (wykład i ćwiczenia), interwencja kryzysowa (ćwiczenia), metody badań społecznych (ćwiczenia), metody badań jakościowych i ilościowych (ćwiczenia), seminaria dyplomowe i magisterskie.

W latach 2009-2010 wspólnie z Kazimierzem Kossak-Główczewskim opracowałam koncepcję specjalności „Edukacja międzykulturowa i regionalna”⁵⁹, później (w roku 2014) program został zmodyfikowany i istnieje w ofercie studiów Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego jako „Pedagogika wielokulturowości”.

Osiągnięcia organizacyjne

Wspólnie z Kazimierzem Kossak-Główczewskim zorganizowałam dwie konferencje naukowe o zasięgu ogólnopolskim poświęcone tematyce edukacji regionalnej i międzykulturowej. Pierwszą – jeszcze przed obroną doktoratu – w listopadzie 2007 r., drugą w 2011 r.

1. *Mniejszości narodowe i etniczne w ciągłości i zmianie społecznej - problematyka podmiotowości i tożsamości. Między pedagogicznym a ekonomicznym i politycznym uczeniem (się)*, Zakład Pedagogiki Ogólnej, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego (współpraca Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna), Gdańsk 12 – 14 listopad 2007 r. Gdańsk 12 – 14 listopad 2007
2. *Edukacja regionalna: wyzwania teorii i praktyki*, Zakład Pedagogiki Ogólnej, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego (współpraca Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna), Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Gdańsk–Wieżyca 25–27 maj 2011 r.

Wymiernym wynikiem obu konferencji są 2 współredaktorskie monografie:

Koźyczkowska A., Kossak-Główczewski K. (red.), *Mniejszości etniczne: dylematy i konteksty tożsamościowe. Polityka wielokulturowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014, ss. 260, rec. prof. dr hab. Alina Szczurek-Boruta.

Kossak-Główczewski K., Koźyczkowska A. (red.), *Wielokulturowość: między edukacją regionalną i edukacją międzykulturową. Dylematy i konteksty tożsamościowe*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015, ss. 440, rec. prof. dr hab. Zenon Jasiński⁶⁰.

Uczestniczyłam ponadto w organizacji innych konferencji i seminariów naukowych organizowanych przez Zakład Pedagogiki Ogólnej:

⁵⁹Koncepcja studiów została omówiona przeze mnie w artykule: A. Koźyczkowska, *Studia drugiego stopnia: „Edukacja międzykulturowa i regionalna”. Teoretyczne założenia programu kształcenia*. „Edukacja Międzykulturowa” 2012, nr 1.

⁶⁰ Recenzja książki autorstwa Zenona Jasińskiego ukazała się na łamach pisma „Edukacja międzykulturowa” 2018, nr 1(8).

1. *O ciągłym byciu w terażniejszości. Rzecz o pedagogikach i pedagogiach.* Ogólnopolska konferencja jubileuszowa poświęcona prof. UG dr hab. Ewie Rodziewicz, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego, 22 czerwca 2010.
2. *Romany Miller teatr i edukacja teatralna - tropy dla współczesnej pedagogiki i edukacji,* Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego, 16 grudnia 2013.
3. *Człowiek i cierpienie. Konteksty teoretyczne i metodyczne,* Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego, 19 listopada 2015.
4. *Kazimierz Sośnicki: tworzenie i przekraczanie struktur;* pod patronatem Zespołu Pedagogiki Ogólnej KNP PAN, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego, 12 października 2017.
5. I Ogólnopolska Konferencja Naukowa z cyklu „Edukacja-Społeczeństwo”: *Edukacja i pedagogika w gąszczu pluralizmu religijności i areligijności,* pod patronatem Zespołu Pedagogiki Ogólnej i Teorii Wychowania KNP PAN, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego, 9–20 listopada 2018.

Uczestniczyłam także w organizacji konferencji organizowanej przez Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego: *Z pedagogiką przez systemy i ideologie...* z okazji Sześćdziesięciolecia Pedagogiki Gdańskiej, 15-16 października 2018.

Wielokrotnie przewodniczyłam Państwowym Komisjom Egzaminacyjnym (egzaminy dyplomowe i magisterskie). Byłam również sekretarzem kolokwium habilitacyjnego w 2012 r. Wreszcie – dwukrotnie (w roku 2013) byłam sekretarzem prezentacji naukowych, w trakcie których doktorzy – przyszli habilitanci przedstawiali swój dorobek naukowy oraz postępy w prowadzonych przez siebie badaniach przed Radą Naukową Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego.

Członkostwo w organizacjach naukowych, odznaczenie

Jestem członkiem towarzystw naukowych: Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej oraz Instytutu Kaszubskiego; członkiem Prezydium Zespołu Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej KNP PAN (od 2016). Jestem także członkiem Zespołu ds. Edukacji przy Zarządzenie Głównym Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego i Zespołu ds. edukacji regionalnej i obywatelskiej, który działa przy Departamencie Edukacji i Sportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego.

W 2012 r. otrzymałam Medal Komisji Edukacji Narodowej.

Pozostały dorobek naukowy

Po doktoracie opublikowałam łącznie 41 prac naukowych, w tym: 3 monografie współautorskie, 1 monografię autorską, 5 monografii pod współredakcją, 12 artykułów (w tym 2 współautorskie) w czasopiśmie z listy B, 2 artykuły w czasopiśmie z listy C, 20 artykułów w recenzowanych publikacjach zwartych (w tym 4 artykuły współautorskie), dwa artykuły ukazały się jako rozdziały w monografiach zbiorowych w wydawnictwach zagranicznych (Niemcy, Republika Czeska). We współpracy z mgr Renatą Mistrz wykonałam jedną ekspertyzę dotyczącą rozpoznania środowiskowego potencjału rozwojowego edukacji kaszubskiej.

Recenzowałam 1 książkę, 2 artykuły dla czasopisma naukowego „Studia Slavica” (Uniwersytet w Ostrawie) i 2 artykuły dla czasopisma naukowego „Edukacja i Kultura” (Uniwersytet w Białymstoku). Opublikowałam 3 recenzje książek (dwie w czasopismach naukowych, jedną w innym czasopiśmie) oraz sprawozdanie z konferencji naukowej (czasopismo naukowe i sprawozdanie z tej samej konferencji naukowej w innym czasopiśmie).

Niżej prezentuję wykaz prac, których nie wskazałam do oceny. Ich tytuły dają jednak możliwość całościowego oglądu moich naukowych zainteresowań.

Monografie współautorskie

1. Kożyczkowska A., Młynarczuk-Sokołowska A., *Kulturowe konteksty dzieciństwa. Szkice antropologiczno-pedagogiczne*, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańska 2018, ss. 326, rec. prof. UW dr hab. Małgorzata Żytko.

Monografie współredaktorskie

2. Kożyczkowska A., Szczepka - Pustkowska M. (red.), *Człowiek w systemie pomocy. Konteksty i rozwiązania edukacyjne. Monografia zbiorowa*, Wydawnictwo Gdańskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej, Gdańsk 2010, ss. 380, rec. dr hab. Mirosława Nowak-Dziemianowicz prof. DSW.
3. Rodziewicz E., Kożyczkowska A., Lewartowska-Zychowicz M.(red.), *Teraźniejszość jako impuls dla pytań o „ogólność pedagogiki”*, Wydawnictwo Fundacji Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk [2009], ss. 323, rec. prof. zw. dr hab. Maria Czerepaniak-Walczak.
4. Szczepka-Pustkowska M., Lewartowska-Zychowicz M., Kożyczkowska A. (red.), *Przestrzeń teraźniejszości i ich społeczno-edukacyjne sensory*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, ss. 382, rec. prof. UG, dr hab. Aleksandra Pawliszyn.

Artykuły w czasopismach

5. Kożyczkowska A., *Stefana Wyszyńskiego antropologia „możliwości”: ludzka praxis jako płaszczyzna możliwości*. „Forum Oświatowe” 2010, nr 1 (42), s. 115–141.
6. Kożyczkowska A., *Studia drugiego stopnia: „Edukacja międzykulturowa i regionalna”. Teoretyczne założenia programu kształcenia*. „Edukacja Międzykulturowa” 2012, nr 1, s. 167–196.
7. Kożyczkowska A., Kossak-Główczewski K., *Kultura, język i edukacja kaszubska: Gdańska Szkoła badań nad kulturą i edukacją regionalną*. Wybrane aspekty. „Edukacja Międzykulturowa” 2015, nr 4, s. 317–325.
8. Kożyczkowska A., *Edukacja kaszubska: rzecz o tym, jak praktyka edukacyjna „zaczepiła i ugruntowała” myślenie pedagogiczne. Przyczynek do namysłu nad teorią praktyki*. „Edukacja Międzykulturowa” 2015, nr 4, s. 326–344.

9. Kożyczkowska A., „Kobiece elity biznesu”: próba rozpoznania pojęcia na potrzeby badań pedagogicznych i edukacyjnych. „Edukacja Dorosłych” 2017, nr 2, s. 47–60.

Rozdziały w recenzowanych publikacjach zwartych

10. Kożyczkowska A., *Polityczność a upolitycznienie: edukacyjne praktyki mitu założycielskiego (tradycji)*, w: J. Nikitorowicz, D. Misiejuk (red.), *Procesy migracji w społeczeństwie otwartym. Perspektywa edukacji międzykulturowej*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2009, s. 95–111.
11. Kożyczkowska A. *Problem człowieka-robotnika/ pracownika najemnego uwikłanego w rzeczywistość waloryzowaną ekonomicznie. Refleksje oparte na wątkach koncepcji „pracy” Karola Marksa*, w: E. Rodziewicz, A. Kożyczkowska, M. Lewartowska-Zychowicz (red.), *Teraźniejszość jako impuls dla pytań o „ogólność pedagogiki”*, Wydawnictwo: Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk [2009], s. 207–221.
12. Kożyczkowska A., *(Bio)polityka: człowiek, edukacja i praca. Refleksje wokół waloryzowanej idei „dobrego życia”*, w: A. Kożyczkowska, M. Szczepska-Pustkowska (red.), *Człowiek w systemie pomocy. Konteksty i rozwiązania edukacyjne. Monografia zbiorowa*, Wydawnictwo Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna, Gdańsk 2010, s. 39–66.
13. Kożyczkowska A., Lewartowska-Zychowicz M., *Miejsce uniwersytetu w realizowaniu indywidualnych projektów edukacyjnych*, w: A. Kożyczkowska, M. Szczepska-Pustkowska (red.), *Człowiek w systemie pomocy. Konteksty i rozwiązania edukacyjne. Monografia zbiorowa*, Wydawnictwo Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna, Gdańsk 2010, s. 103–120.
14. Kożyczkowska A., *Słów kilka o dialogu i jego znaczeniu w procesach edukacyjnych. Refleksja wokół wypowiedzi Profesora Juliana Radziejewicza*, w: A. Kożyczkowska, M. Szczepska-Pustkowska (red.), *Człowiek w systemie pomocy. Konteksty i rozwiązania edukacyjne. Monografia zbiorowa*, Wydawnictwo Gdańskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej, Gdańsk 2010, s. 128–139.
15. Kożyczkowska A., *Standardy pracy z klientem w placówce pomocowej. Wybrane aspekty metodyczne*, w: A. Kożyczkowska, M. Szczepska-Pustkowska (red.), *Człowiek w systemie pomocy. Konteksty i rozwiązania edukacyjne. Monografia zbiorowa*, Wydawnictwo Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna, Gdańsk 2010, s. 231–258.
16. Kożyczkowska A., *Codziennność jako przestrzeń konstruowania teraźniejszości: problem splątania pracy i polityki*, w: M. Szczepska-Pustkowska, M. Lewartowska-Zychowicz, A. Kożyczkowska (red.), *Przestrzeń teraźniejszości i ich społeczno-edukacyjne sensory*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 124–141.
17. Kożyczkowska A., *Kłopotliwe uprawomocnienia. Nie-dokończona refleksja na marginesie (nie)działającej się polityki wielokulturowości*, w: J. Erenc, A. Szopny (red.),

W kierunku Europy Regionów. Analiza socjologiczna, Wydawnictwo Kaszubsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej, Wejherowo 2011, s. 236–278.

18. Koźyczkowska A., Kossak-Główczewski K., *Polityka wielokulturowości jako otwieranie przestrzeni możliwości*, w: A. Koźyczkowska, K. Kossak-Główczewski (red.), *Mniejszości etniczne: dylematy i konteksty tożsamościowe. Polityka wielokulturowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014, s. 7–22.
19. Koźyczkowska A., *Wielokulturowość – edukacja – tożsamość. O potrzebie konstruowania czasowego współrozumienia*, w: K. Kossak-Główczewski, A. Koźyczkowska (red.), *Wielokulturowość: między edukacją regionalną i edukacją międzykulturową. Dylematy i konteksty tożsamościowe*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2015, s. 9–16.
20. Koźyczkowska A., *Spoleczne i osobiste „pamiętanie” jako kontekst „rozumienia” czy „kłopot metodologiczny”. Badania biograficzne w środowiskach zróżnicowanych kulturowo*, w: T. Lewowicki, A. Różańska, U. Klajmon-Lech (red.), *Z teorii i praktyki badań międzykulturowych. Dylematy metodologiczne*, Wydawca Zakład Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań Instytutu Nauk o Edukacji Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn – Warszawa – Toruń 2016, s. 107–126.

Recenzje i sprawozdania:

21. Koźyczkowska A., *Powrót do źródeł życia. „Pomerania. Miesięcznik społeczno-kulturalny”* 2011, nr 9 (446), s. 10–12. [sprawozdanie z konferencji: Edukacja regionalna – wyzwania teorii i praktyki. Gdańsk–Wieżycza 25–27 maja 2011 r.].
22. Koźyczkowska A., *Edukacja regionalna: wyzwania teorii i praktyki. Sprawozdanie z ogólnopolskiej konferencji. Gdańsk 25–27 maja 2011 r.* „Edukacja Międzykulturowa” 2012, nr 1, s. 239–244. [sprawozdanie z konferencji *Edukacja regionalna - wyzwania teorii i praktyki*. Gdańsk–Wieżycza 25–27 maj 2011 r.].
23. Koźyczkowska A., *Refleksje na ùbrzegù nowi ksązczci Jerzégò Trédra*. „Pomerania. Miesięcznik społeczno-kulturalny” 2012, nr 6 (455), s. 55–56. (Refleksje na marginesie książki Jerzego Tredera: *Zwyczaj i widowisko Ścinania Kani w etnologii i literaturze*) (recenzja książki).
24. Koźyczkowska A., *Kulturowe znakowanie człowieka: szkic na marginesie książki "Namerkôny" Artura Jabłońskiego*. „Річник Руской Бурсы” 2013, s. 201–210.
25. Koźyczkowska A., *Aniela Różańska, Edukacja religijna młodzieży w warunkach pluralizmu religijnego w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej (Grupa Wyszehradzka: Polska, Czechy, Słowacja, Węgry) - studium porównawcze*. Cieszyn – Toruń 2015, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 522, „Edukacja Międzykulturowa” 2016, nr 5, s. 234–237.

Ekspertyza:

26. Mistarz R., Kożyczkowska A., *Budowanie środowiska wspierającego edukację kaszubską i wykorzystanie jej potencjału dla rozwoju dzieci i młodzieży oraz wspierającego efektywne zarządzanie środkami i nakładami finansowymi przeznaczonymi na edukację kaszubską*. Ekspertyza dla Pomorskiej Rady Oświatowa w Gdańsku, maj 2016 r.

Popularyzacja nauki

W ramach popularyzacji nauki wygłosiłam 2 wykłady, wpisując się w ten sposób w projekty realizowane przez Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną w Gdańsku (2008 r., 2011 r.), 1 wykład w ramach projektu realizowanego przez Bibliotekę Publiczną w Pucku (2013 r.), a także 2 wykłady podczas konferencji dla praktyków realizowanych przez Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku (2016 r., 2017 r.). Wygłosiłam także wykład dla nauczycieli w Naji Szkole w Wejherowie (2018 r.). Udzieliłam wywiadu dla „Pomeranii. Miesięcznika społeczno-kulturalnego” (2012 r.). Udzieliłam kilku wywiadów dla Radia Kaszëb⁶¹, a także udzieliłam wywiadu dla Radia Czeskiego w Ostrawie⁶². Opublikowałam dwa artykuły popularno-naukowe na łamach czasopisma „Rechtör. Forum Regionalistów Śląskich. Kwartalnik edukacyjny” (2016 r.).

Podsumowując swój autoreferat pragnę dodać, że swoistą metakwestią, która mnie stale nurtuje, są pytania o to, *Jak człowiek „jest w świecie”?* i *Jak „jest między ludźmi”?*. *Interesuje mnie to, Jak ludzie „są między sobą”?* i *Jak w tym „byciu” rekonstruują swoje rozumienie świata i rozumienie siebie w świecie?*. Badania, które prowadziłam w ramach doktoratu oscyływały wokół kategorii doświadczenia edukacyjnego, które rozumiałam i rozumiem jako szczególną odmianę doświadczenia biograficznego. Badania po doktoracie stopniowo prowadziły do skonceptualizowania przedmiotu badań do „wiedzy o własnym/etnicznym języku” i „wiedzy o własnej/etnicznej kulturze”. W ramach projektu doktorskiego badałam człowiecze bycie w świecie przez pojęcie „doświadczenia edukacyjnego”. Teraz – w projekcie habilitacyjnym – badałam człowiecze i wspólnotowe bycie w świecie przez pojęcie „(re)konstruowania wiedzy”.

Pragnę kontynuować – poszerzać i pogłębiać – problematykę, która stanowi przewodnią oś moich dotychczasowych zainteresowań i poszukiwań.

Moje badania uzmysłowiły mi, że etniczność to tylko i aż tylko wiedza o swoim języku i swojej kulturze, w której człowiek zawsze jakoś jest w obrębie tej czy innej wspólnoty. I albo się człowiek z tą wspólnotą identyfikuje, albo stara się być od niej różny. Moje badania odsłoniły logikę, w której wiedza konstruuje projekt człowieka, a ich wyniki sugerują, że właściwie niewiele trzeba, aby wytwarzać tożsamość człowieczą i wspólnotową. Właściwie potrzebna jest tylko grupa intelektualistów i wytwarzana przez nich wiedza, i zawarte w niej klasyfikacje a także znaczenia. Tyle tylko i aż tyle trzeba, aby stworzyć człowiekowi projekt świata i przekonać go, że ten zmyślony świat jest *prawdziwy*

⁶¹ <http://radiokaszëbe.pl/?s=kożyczkowska>

⁶² <https://ostrava.rozhlas.cz/aktualnosti-radio-czeskiego-v-ostrawie-7685229#player=on>

I jednocześnie, tyle tylko i aż tyle trzeba, aby po Freudowsku⁶¹ ten wymyślony świat – już jako kultura – stał się dla człowieka źródłem cierpień.

Adela Kojanella
6.02.2019 r.

⁶¹ Z. Freud, *Kultura jako źródło cierpień*, w: Z. Freud, *Pisma społeczne*, Dzieła, tom IV, przet. A. Ochocki, M. Puręba, R. Reszka, Wydawnictwo KR, Warszawa 1998.